

MAGYAR TANÍTÓKÉPZŐ

A TANÍTÓKÉPZŐ-INTÉZETI TANÁROK

XXIX. ÉVFOLYAM.
ÖTÖDIK FÜZET.

ORSZÁGOS EGYESÜLETÉNEK
KÖZLÖNYE

BUDAPEST, 1914
MÁJUS HÓ

SZERKESZTI: DÉKÁNY MIHÁLY, BUDAPEST, VI. FELSŐÉRDŐSOR 3. SZÁM.

Tanítóképzés.

A kulturállam megteremtése és a tanítóképzés.

Az új pedagógia nemcsak az iskola belső munkáját kívánja javítani, hanem nagy gondot fordít a köznevelés egész rendszeres kifejlesztésére. Szinte naivitásszámba megy, ha meggondoljuk, hogy a régi iskola, 6-évtől 12-ig, naponként 4—6 órán keresztül tanítva túlsúlyos pedagógia-ellenes környezetben, az egész életen keresztül akarta a maga hatását éreztetni. Kiegészítették ezt ugyan még kiseddóvási tanfolyammal és 12 évtől 15-ig tartó heti egy-néhány órás ismétlő-iskolával. De ez csak kis hatású. És épen abban a korszakban hagyták egyedül a gyermeket, mikor a gyermek-iffjú érett emberré fejlődik, midőn legérzékenyebb és leginkább volt kiteve mindenféle elzüllési lehetőségeknek. Érdekes, hogy a pedagógusok hiába utaltak erre a lehetetlen állapotra, csak midőn egy kiváló jogi tudós F. Liszt fogta meg a problémát és rámutatott a tarthatatlan helyzetre, követelve a továbbképző iskolákat a katonaszkodás idejéig; csak akkor tereiődött a figyelem e fájdalmas hézagra. És most már több országban ifjúsági-egyesületek szervezésével és ipari szakiskolák létesítésével akarnak e bajon segíteni. A „Jugendlehre“-nek is megvan a maga nagy irodalma és a kormányok egymásután adnak ki rendeletet, mellyel az égető hiányokat pótolni akarják. De a köznevelés gondolata nem állapodik meg ennél, hanem a szabad-iskolák, könyvtárak, népegyletek létesítésével biztosítani akarja a nagykorúaknak is a további önművelődés, önnevelés számára a kedvező környezetet, a kedvező fejlődési feltételeket. Így alakult át a népnevelés egy hatalmas nagy szervezetté, mely a honpolgárt a bölcsőtől majdnem a sírig, mint hűséges támogató és fejlesztő társ kíséri.

A köznevelés e nagyszerű szervezete nem papiroson kigon-

dolt szép terv, hanem élő és hatékony valóság. Mintaszerűek e tekintetben az északi népek, a dánok, norvégek és svédek. Nagyszerű alkotásokat találunk az angoloknál és amerikaiaknál, de a német, svájci és az osztrák törekvések is figyelemre méltók. Sőt részben megvannak nálunk is.

Minden vonalon panaszkodnak azonban a kultúrára szánt anyagi eszközök elégtelenségén. Nemcsak a népiskola nem kapja meg a szükséges összeget, hanem az összes többi sem. A mai anyagi világban gyakran lehet tapasztalni, hogy az emberek ideális szükségletek számára nem igen hajlandók áldozni. Az az érv, hogy a kultúraemelés nemzeti dicsőség stb. nem bír kellő motiváció erővel. E megjegyzéssel szokták magyarázni, hogy a kulturális feladatok számára nem jut pénz. Ez esetben nem appellálunk humanitásra és eszményi gondolkozásra, hanem leszögezzük azt a tényt, hogy a köznevelés intenzitását elsősorban gazdasági és hatalmi érdekek követelik s csak ezután kulturális érdekek.

A nemzetnevelés energia-növesztés, értéktermelő források teremtése. Ép úgy, mint a külterjes gazdálkodás, mely csak $\frac{2}{3}$ részében termel silány táplálékot, úgy a régi nevelés és a silány iskola csak extenzív kultúrát nyújtott, a népnek egy részét úgy ahogy, írni-olvasni megtanította. Kis befektetéssel nem is lehetett sokat várni. A modern mezőgazdász már tudja, hogy intenzív termelés csak nagy befektetés mellett lehetséges. Nem sajnálja a pénzt a legújabb és legcélszerűbb gépekre és berendezésre, jól fizeti kiképzett gazdatisztjeit és tanult munkásait, mert tudja, hogy e nagy befektetés a birtok produktivitásának csak javára szolgálhat. Vajjon nem kell-e a modern politikusnak is megtanulni az elemi gazdasági szabályt?

A gazdasági, közigazgatási, katonai, szociálpolitikai tekintetben a legjobb befektetés a köznevelésre szánt összeg. Mert meg kell gondolni, hogy a szellemi világban az energianövekedés törvénye uralkodik, mert a kulturális munkában a fejlődésnek, a haladásnak és új érték termelésének nincs határa és minden új kulturális lépés a haladás tempóját gyorsítja, mélyíti és kiterjedőbbé teszi. Kulturális befektetés nemcsak gazdag kamatot hoz, hanem a befektetés hatványozottan visszafizetődik az újonnan megteremtett ezer és ezer új értéktermelő energiaforrások miatt. E miatt megállapíthatjuk, hogy a kulturális tekintetben való rövidlátást s az iskolaellenes hangulatot valódi nemzeti csapásnak kell tekinteni. És, ha továbbá meggondoljuk, hogy mily kis nemzet a magyar és nálunk ép azért

a nemzet nagysága nem kiapadhatatlan erőforrás, ekkor fokozottabban kell hozzálátni, hogy a nemzet legértékesebb kincseivel űzött gondatlan pazarlást, külterjes gazdálkodást megszüntessük. Nagy nemzet talán még megengedheti magának a luxust, hogy az iskola-felállításról nem gondoskodik, hogy az iskolába való járást nem őrzi ellen, hogy a tanítókat rosszul fizessék, a jó iskolai munkát nem biztosítják szakszerű ellenőrzéssel, a köznevelés célszerű szervezésével nem törődnek. Kis nemzet e luxust létjogosultságának veszélyeztetése nélkül meg nem engedheti magának.

Általánosnak, mindenkire kiterjedőnek kell lenni a nevelésnek, hogy az országfentartó energiákból semmi se vesszen kárba. Célszerűnek, csak a pedagógiai szempontot szem előtt tartónak és egységesen szervezettnek kell lenni a nemzetnevelésnek, hogy az energiák legnagyobb hatásfokkal dolgozzanak a közért. Nagy energiapocsékolást jelent az, ha 30 gyerek helyett 50—80-ig, sőt még több gyermeket kell tanítani. Pótolhatatlan kulturális veszteséget okoz a nemzet, ha a gyermekek nagy része iskolázatlan és folytonosan a nemzeti vagyoni veszteségének kell tekinteni, ha helytelen társadalmi és iskolaszervezeti viszonyok miatt a köznevelési munka teljes gyümölcsét meg nem érlelheti. E megfontolások alapján teljesen magunkévá kell tennünk azokat a következtetéseket, melyeket Imre Sándor az igazi „Nemzetnevelés“ kiépítése érdekében tett. Eötvös hagyományain épít tovább, Eötvös kulturális politikájára kell visszatérnünk, ha Magyarországot, a mai hátramaradottságából ki akarjuk emelni.

Bármily kitűnően alkotjuk meg a nemzetnevelés szervezetét, bármily nagy anyagi áldozatokat is hozunk, az eredmény mindig a tanítóságon fordul meg. Ha a tanító nem áll hivatása magaslatán, akkor minden hiába való. A tanítóság tudását, lelki derékségét, kitartó munkaképességét nem pótolja semmi sem. Nagyon nehéz a tanító munkája, nem olyan sablonos, mint más foglalkozásé. Ha nem tanít szeretettel, ha nincs benne lendület, mely a személyiség teljes odaadásából származik, akkor csak fél munkát végez. Mindig egész energiával, teljes frissességgel kell oda állani a gyermek előtt, hogy a szunnyadó csírák kifejlesztését előmozdítsa és a belső energia forrásokat fölnyissa. Követeljük továbbá, hogy a tanító munkájával mindig a jelen életben gyökerezzen, mindig a körülötte zajló életből induljon ki, azt magyarázza az ébredő lelkeknek. Ha mindezekhez hozzávesszük azt, hogy mily nagyszerű fejlődésnek indult jelenleg a pedagógiai tudomány, akkor lehetetlen megmaradni a

jelenlegi képzés mellett és a képzés emelése esetén is követelni kell, hogy a tanítónak alkalom adassék az ismeretek felfrissítésére.

A mai kor haladása felveti a tanító-továbbképzésnek problémáját.

E téren nálunk már értékes kezdeményezések vannak. Budapest fővárosa Bárczy polgármester ur ösztönzése alapján megalkotta a pedagógiai szemináriumot. Az állam pedig rendszeres tanítói továbbképző kurzusokat tart. Azonban ha a teendők sokaságát átgondoljuk, akkor a 3 hetes kurzusokat nem tartjuk elégségesnek. Ha figyelembe vesszük továbbá, hogy nincsen az országnak oly intézménye sem, hol a népnevelési pedagógia összes szakai rendszeresen műveltetnének, nincs pedagógiai fakultása az egyetemnek, nincs intézmény a világon, mely a magyar nemzetnevelés különleges problémáit kutatná, akkor csak egy következtetésre juthatunk: meg kell alkotni a magyar pedagógiai akadémiát.

A pedagógiai akadémia volna az az intézmény, mely a népoktatás felsőbb problémáit megoldaná és a már meglévő eredményeket terjesztené. Székhelye volna a nemzetnevelési pedagógiának. A tanítók továbbképzése történe éves tanfolyamokon és állandó nyári kurzusokon. Az éves tanfolyamra azok mennének, kik a nagyobb népoktatási vagy tanügyi közigazgatási hivatalok elnyerését ambicionálják. Az állandó nyári tanfolyamok nem teszik feleslegessé a jelenlegieket, hanem inkább hivatva vannak arra, hogy azokat kiegészítsék. A tanítók beszámolnának a tanulmányaikról. Nem akarjuk a felesleges vizsgákat szaporítani, de az elharapódzott protekció ellen, az illetéktelen tolakodókkal szemben célszerű védőbástyát emelni. Ilyen a pedagógiai akadémiai vizsga. Az itt tartandó vizsgák képesítsenek igazgatói, iskolalátogatói és tanfelügyelőségi állásokra. E vizsgák által lehetne azt is elérni, hogy kevésbé értékes elemek ne kapjanak magasabb és felelősségteljesebb állásokat. Biztosítani lehetne azt is, hogy az összes tanügyi közigazgatási állásokra a tanférfiak azzal a nagyobb fokú pedagógiai tudással menjenek ki, melyet ez állások nagyobb feladatai okvetlenül megkívánnak. Ez új rendszer fogja megszüntetni a mai lehetetlen állapotot, mikor pedagógiailag kellőleg ki nem képzett emberek kerülnek a tanügyi közigazgatási hivatalokba. Mit ér a legszebb iskolai reform, ha a vezetők és felügyelők maguk nem ismerik azokat és tájékozatlan befolyásukkal többet ártnak, mint használnak. De sokat árthatnak a tanítóképző munkájának is, mert ahelyett hogy szakértői vezetéssel folytatták a tanítóképző munkáját, ellene dolgoznak pedagógiai képzettségük hiányos voltánál fogva. Meg kell szüntetni azt a

hibás felfogást, mely szerint a jogi tudás a tanügyi igazgatásnál előbbre való volna a pedagógiánál. Szerintünk a jó és magasabb fokú pedagógiai képzés kiegészítve egy tanügyi közigazgatási kurzussal jobban képesít mindenféle állásra, mint a jogi doktorátus.

A pedagógiai akadémia volna igazi helye a tanítóképzői tanárképzésnek. Nagyrabecsült elnökünk állandóan napirenden tartja az országos pedagógiai szeminárium kérdését. Nos, e szeminárium tágabb és kidolgozottabb alakja az akadémia. A tanítóképzői tanárképzés jelenlegi alakja nagy haladást jelent a régivel szemben. A tudományos képzés szempontjából az egyetem tényleg nélkülözhetetlen. A pedagógiai képzésnek azonban jobban kell simulni a tanítóképzés különleges kívánságaihoz, mert a mai tanítóképzői tanárképzés veszedelmesen kezd hasonlítani a középiskolai tanárképzéshez, melyet ideális tanárképzésnek egyáltalában nem tekinthetünk. Ha a pedagógiai érzéket elrontjuk a tudós képzéssel, akkor többet ártunk, mint használtunk.

A pedagógiai akadémián lehetne legcélszerűbben a gyakorlóiskolai tanárokat is kiképezni.

A pedagógiai akadémia összekötendő megfelelő gyakorlóiskolákkal, laboratóriumokkal, könyvtárral és műhelyekkel, úgy hogy az tényleg a népoktatás szolgálatában álló gyakorlati férfinak képzőhelye lehetne. A magasabb népnevelési feladatok mint nép egyetemek, továbbképzőiskolák, népkönyvtárak, de a gyermekvédelmi és gyermektanulmányi intézkedések mind képzetebb embereket kívánnak, kik a modern pedagógiában kellő tájékozottságot tudnak felmutatni. A pedagógiai akadémia lesz az a hely, hol a modern pedagógia népnevelési vonatkozásait művelik, az új eszméket kipróbálják és azok elterjesztéséről gondoskodnak.

Az eddigiekben a népnevelés új feladatait gondoltuk át. Kiborítottuk azt az óriási különbséget, mely a kulturállam által áthatott népnevelés és a régi szegényes feladatú népiskola között van. Meg kellett ez utat tennünk, hogy hivatásunk magaslatára emelkedjünk, feladatunk egész területét áttekintsük, szerepünk súlyát érezzük és munkakörünk összes tennivalóit felismerjük.

Tisztában lehetünk mindjárt, hogy erőnk gyenge e feladathoz képest. Ha egyedül harcolunk, akkor keveset érhetünk el. Talán nem is veszik figyelembe igazságunkat. Magyarországon a kulturkérdések másodrangúak és a nemzet tanítói tényleg a nemzet napszámosai; a közoktatási költség a legmostohább módon leszorítatik folyton, akkor mikor a fejlődő élet nagyobb befektetést követel.

A nagy akadályok nagy elhatározást váltanak ki belőlünk. Vannak tanító társaink, kikkel együtt harcolva, számban meg- erősödve, nagyobb tevékenységi kort biztosíthatunk magunknak. Egyesüljünk!

Az oktatószövetség megalkotásánál 50000-en lehetünk, kik az igazságért harcolunk.

Ha e táborban öntudatossá válik a közös érdek és közös eszmék, közös célok hatják át az összes tagokat, akkor oly hadserege keletkezik a kulturállam eszméjének, mely előtt a közönyös- ség sivár nemtörődése megszűnik. 50000 ember lelkes buzgólkodásának nem lehet nehéz a többi embereket saját legszentebb érdekükről meggyőzni és a kulturpolitikát az általuk kívánt irány- ban terelni.

Ez azonban sajnos csak a jövő szép reménye. A jelen kevésbé biztató. Ahányan vagyunk, annyifelé huzunk. Nincsen közös eszménk, közös célunk. Az oktatószövetség első feladata lesz a közös közvéleményt megteremteni. Saját egyéni érdekünk, de hazánk sorsának szebb kialakulása az oktatószövetség eredmé- nyes munkájához van hozzá kötve.

Az eredmény pedig függ az eszme hajtóerejétől. A világ- történet is tanuskodik arról, hogy az eszmék mily hatalmas mozzogatók. Világmozgalmak hullámai az eszme sorsához vannak hozzá kötve. A jelenkorban az öntudatra ébredt emberek eszméje a kultur- állam. Midőn kulturális munkájának hatalmát látja az ember, akkor felébred a vágy, hogy saját sorsát is biztosítsa. A preventív véde- kezés, az egészséges kulturális környezet fejlesztő hatásának bizto- sítása nem ábrándkép többé.

Ez eszmét kell a leendő tanítók szívébe is beleoltani, hogy ők öntudatos küzdői legyenek a jövőért vívott harcban. A haza- szeretet mai formája a magyar kultúra szeretetében nyilatkozik meg.

Ez új eszme hassa át a tanítóképzés minden munkáját. Az angol miniszter Lloyd George háborúra szólította fel a népet a nyomoruság és szegénység ellen. Mi is szólítsuk fel a növendé- keket, hogy készüljenek az új csatára, hol többé nem karddal, hanem a pedagógia elveivel kell küzdeni a mai társadalmi betegsé- gek ellen. Fel kell szólítani az új keresztes háborúra, melyet a kultúra haladásának új ígéretföldjéért, a kulturállamért kell folytatni. A tanítóképző a kulturállam tisztjeinek nevelőintézete. Mindegyik tiszt feladata lesz az, hogy a saját iskolájában a jövőendő néphad- seregnek első kiképzését megadja. Mily nagyjelentőségű a tanító-

képző munkája! A tanítóképző helyezi el egynehány jelöltjében az új potenciákat, az új hajtóenergiákat és ezek a tanítványok széjjel mennek az országban és nemzedékek nyerik tőlük az impulzust és ezek hatványozott mennyiségű energiája lendíti a haladás kerekeit. A tanítóképzőben még csak egynehányan táplálják magukban az új eszmékért való lelkesedés szent tüzét, de midőn kimennek a világba s fogékony kis lelkeket találnak, gyulékony talajba hull a lelkesítő szikra és nagy tömeg energiája áll az eszmék szolgálatában. Apostolok ők, kik a megváltó új ígéretet hirdetik, kik... De hagyjuk e lendületes gondolatokat. A józan, rideg való megakadályozza az eszmék merész röptét. Csak jusson eszünkbe, mily szegényes a mai tanító helyzete és mily sok szomorú következménye van ennek. Egyik ezek közül az is, hogy a képzők tanuló anyaga a lehető legsilányabb és e keveset ígérő talajt kell művelnünk, azt is tulságosan rövid időig. Vajjon lehet-e nagy célokat elérni. Vajjon nem önáltatás-e az előbbi lelkesedés?

Súlyos ellenvetések, melyek a tanítóképzők folytonos fejlesztését, kiépítését és a tanítónövendékek gondos kiválasztását sürgetik.

Tanítói pályára valójában csak a tehetségesebbek, a kiválasztottak valók, kik a mai tanítóképzés koncentrált munkájában lépést tudnak tartani.

Nem folytatom azonban e gondolatokat tovább, mert akkor már más előadó területére tévedek.

Tisztelt választmány! Eddigi munkásságunkat sok értékes gondolattal gyarapítottuk és mélyítettük a tanítóképzés pedagógiáját, de a végső célok átkutatásával és a köznevelés átgondolásával talán kevesebbet törődtünk, mint kellett volna. Pedig mit ér, ha mi jól végezzük a munkásságunkat, de a kikerülő tanító mostoha külső körülmények között, a nem szakszerű ellenőrzés következtében és a továbbképzés eszközeinek hiányában nem váltja be a jogos várakozásunkat.

Munkánk végső sikere a köznevelés egész szervezetétől függ. A jelenlegi viszonyok között erőnk teljes megfeszítése mellett sem végezhetjük azt a munkát, amelyet ideáljaink nekünk előírnak. Hiába hevítenek bennünket és tanítótársainkat nemzetfejlesztő eszmék a mai tökéletlen nemzetnevelési szervezet mellett, az eszközök elégtelensége miatt és a társadalom pedagógiaellenes hatása következtében nem fejthetjük ki teljes hatásunkat. A legjobb törekvés meddővé válik és a legéletrevalóbb eszme hajótörést szenved.

E bajon segíteni kötelességünk és azért a következő indítványt ajánlom a választmány nagyrebecsült támogatásába:

I.

A TITOE. élénken érzi, hogy a tanítóképzés munkájának feltételei egyetemes kulturpolitikai problémákkal vannak összekötésben. A nemzetnevelői célok elérése érdekében kívánatosnak tartja, hogy Magyarország összes tanügyi férfiai a kulturállam megteremtése gondolatában egyesüljenek. Az oktatók országos szövetsége megalkotását sürgeti és ennek feladatát a következőkben látja.

1. Agitációban. Meg kell teremteni a tanügyi munkások között az egységes közvéleményt. Tudatossá kell mindenki előtt tenni az iskola nemzetet fenntartó hatalmát. Köznevelési és kulturális kérdések iránt élénk fogékonyságot kell felébreszteni a társadalomban és a kormánynál. Ki kell dolgozni azokat a vonatkozásokat, melyek a nemzetnevelés nemzetfejlesztő hatását kimutatják a gazdasági, a közigazgatási, a szociálpolitikai téren. Ki kell mutatni a fizetés-rendezési mozgalmak kulturális háttérét és tettekben megnyilvánuló áldozatkészségre kell indítani az illetékes tényezőket.

2. Ki kell dolgozni a magyar állam céljai által megkövetelt egységes nemzetnevelési tervet. A szervezet alapelve a gazdaságos elv. A szervezet egysége egymásra utaltságot jelent.

a) A sokféle nemzetiségek és osztályok által szétszaggatott országban egységes alapműveltség, egységes 6 évi elemi népiskola van hivatva megszüntetni a társadalmi osztályok surlódását. Kulturális, de nagy nemzetpolitikai érdekek szólnak amellett, hogy egységes és befejezett elemi műveltséget nyújtó 6 osztályos népiskola legyen alapja a többi iskoláknak. A 6 osztály után ágazódjék el az iskola. Az egyik ág a középiskolákon át vezessen az egyetemig. A másik a népoktatási intézeteken át (ismétlő iskola, tanonciskola, ifjusági vagy továbbképző iskola) vezessen a népegyetemig. Ez utóbbi ág is úgy legyen kifejlesztve, hogy a nép fia is a katonáskodás koráig az iskola nevelő hatása alatt álljon.

b) E szervezeti program mellett követelni kell, hogy mindenütt a pedagógiai érdekek első helyre teendők. A kulturállam fogalmából levont következtetés szerint kizárandó minden pártpolitikai érdek érvényesülése. A tanügyi közigazgatás terén a pedagógiai kvalitások legyenek döntők, a jogi készség kisebb szerepet játszik mellette.

c) Megállapítandó a szakfelügyelet és tanügyi közigazgatás egymás mellé rendeltsége.

3. Mélyíteni kell az újabb iskolareform vívmányai értelmében a pedagógiai műveltséget.

a) Az ország gazdasági felvirágoztatása érdekében foglalkozni kell a produktív nevelés módozataival.

b) A modern életben nyilvánuló centrifugál törekvések miatt és a politikai jogok kiterjesztése következtében feltétlenül szükséges az egységes állampolgári nevelés problémáját megoldani.

c) A néptömeg életének nemesítését a művészi nevelés célozza.

d) A személyiség eszméje szolgáltassa a pedagógiai működések legfőbb normáit.

e) A reform pedagógiai követelések kidolgozása érdekében munkaközösségek létesítenek, melyek a köznevelés intenzívebb hatását előmozdítani hivatva legyenek.

II.

A TITOE. az Oktatók Országos Szövetségével karöltve a maga körében is a fent megállapított elvek összes következményeinek kidolgozásán munkálkodik.

1. Ismeri agitációs kötelességeit. A tanítóképzés szerepére és jövőre élethivatására vonatkozó egységes közvélemény és egységes törekvés létrejöttére fog törekedni.

a) Hangsúlyozza mindenütt a tanítóképzés különleges hivatását a nemzetnevelésben. Ráutal arra, hogy a népoktatás terén minden reform a tanítóképzésből indulhat ki legcélszerűbben.

b) Dolgozik azon, hogy a leendő tanítók előtt is a nagy kulturális hivatás a maga teljes egészében öntudatos legyen. Legelső kötelességének tartja, hogy a tanítójelöltben a magyar kulturáért való munkásszeretetet élessze.

c) Dolgozik a tanítóképzés egységes szervezésén s megbecsültetésén. Az anyagi és szellemi fejlődési feltételek megszerzéséért a legerélyesebb küzdelemtől sem riad meg.

2. Nem elégedhetik meg a tanítóképzésnek programmba vett kibővítésével, hanem a népiskolai pedagógiai tudomány kiművelése céljából és a népoktatás emelése érdekében szükségesnek tartja a pedagógiai akadémia felállítását.

a) A pedagógiai akadémiahoz csatoltassék az Apponyi kollégium, hogy a leendő tanítóképzői tanár ne csak tudományos, hanem népiskolai gyakorlati pedagógiai képzést nyerhessen. Itt képezetnék ki a gyakorló iskolai tanár is.

b) A pedagógiai akadémia a tanítók továbbképzésének szolgálatába állíttassék.

c) A tanügyi közigazgatás embereinek kiképzése az akadémiában állandósított tanfolyamokon történik.

d) Az akadémia felszereltetik laboratóriumokkal és gyakorló iskolákkal.

e) Mivel a MGyT. szintén hasonló célú intézet felállítására törekszik, a TITOE. ez ügyben a közös eljárás céljából a vele való kapcsolatot keresni fogja.

3. A TITOE. végül rámutat a magyar pedagógiai irodalom nehéz helyzetére és lassu kialakulására. A pedagógiai élet és műveltség emelése érdekében szükségesnek tartja a népiskolai pedagógiai könyvtár vállalat létesítését, e célból a miniszterium támogatását kéri.

Sárospatak.

Lechnitzky Gyula.

Tanítóképző-intézeti igazgatói értekezletek.

I. Ez a kérdés 1908-ban, a decemberi választmányi ülésen került először egyesületünk választmánya elé. Akkori előadója szerint az igazgatói értekezletek oly intézmény volna, *amely a fejlődést fokozná és az elért eredményeket általánosabbakká tenné.* Akkor azonkívül, hogy az igazgatók valamennyien szükségét érezték ennek az intézménynek, egyuttal alkalomszerű is volt a tárgyalása, amennyiben ugyanabban az évben léptette életbe gróf Apponyi Albert, volt vallás- és közoktatásügyi miniszter a porosz minta szerinti szervezett középiskolai igazgatói értekezleteket. Azonban a tanítóképző-intézeti igazgatói értekezletek megvalósítására a legfelsőbb intéző körök akkor nem vállalkoztak és ezért le is kerültek a napirendről.

Hat év mult el azóta. Most egyesületünk választmánya ismét felszínre veti, elég fontosnak tartja, hogy a rendesnél nagyobb-szabásúnak ígérkező őszi jubiláris közgyűlésünk tárgysorozatába fölvegye és a közgyűlésre való előkészítése céljából a választmány elé hozza. Én azért vállaltam ezen tétel előadását, mert mint igazgató sokszor éreztem szükségét *az igazgatással járó saját-lagos kérdésekről való eszmecserének más igazgatókkal;* de vállaltam azért is, mert valamint e kérdés előadója 1908-ban, ugyanúgy meg vagyok győződve magam is, hogy ez az intézmény, megfelelőképen szervezve, alkalmas lehet nem csekély mértékben

a hazai tanítóképzésben egyrészt az egységesség, másrészt a haladás biztosítására.

Jól tudom azonban, most is lesznek kivált tanártársaink között olyanok is, akik másképp vélekednek róla. Épen azért nem látom feleslegesnek erről a kérdésről olyat is elmondani, ami köztudomású, csak azért, hogy azt minden oldalról megvilágítva, alkalmam legyen szükségességét tőlem telhetőleg bebizonyítani. Ehhez képest fölhozok először *történeti adatokat*. Ugyanis ismertem a németországi gimnáziumi és reáliskolai igazgatói értekezletek intézményét és a magyar középiskolai igazgatói értekezletek szervezetét; azután megemlítem a német *tanítóképző-intézeti igazgatói értekezleteket*. Erre vizsgálat tárgyává teszem, *van-e szükség hazánkban is a tanítóképző-intézeti igazgatói értekezletekre? Külön vizsgálom ezt a kérdést az állami tanítóképzés és külön az egész hazai tanítóképzés szempontjából*. Szóvá teszem azután újból egyesületünknek ebben a kérdésben már egyszer elfoglalt álláspontját és azt a viszonyt, amely az igazgatói értekezletek intézménye és egyesületünk között kifejlődnek. Végül előterjesztem határozati javaslatomat.

II. A gimnáziumi és reáliskolai igazgatói értekezleteknek Németországban körülbelül 100 éves multjuk van. Eredetileg néhány igazgatónak önkéntes összejövele folytán keletkeztek, később maguk a kormányok szervezték. Ma egész Németországban vannak ily igazgatói értekezletek, s a kisebb államok e tekintetben a nagyobbakhoz csatlakoztak. Tanügyi körökben, de kivált a főhatóságoknál és az igazgatóknál erősen tartja magát az a felfogás, hogy szükségét pótolnak, hogy a középiskolák egységes működésének, a középiskolai tanítás és nevelés, de egyuttal az adminisztráció korszerű haladásának értékes intézménye. Poroszországban tartományonként tartják, az állami intézetek igazgatói kötelezőleg vesznek azokon részt, a nem állami intézeteknek tetszésére van bízva a részvétel. Minden résztvevő állami középiskolai igazgató 50 márka úti és ellátási költséget kap. A nem állami igazgatók részvétele többnyire attól függ, kapnak-e a fenntartó hatóságtól költséget vagy sem. Az értekezlet az oda és visszautazással együtt 5 napos. Az értekezleten írásbelileg is kidolgozandó tételeket, rendszerint kettőt az illető porosz tartományi iskolatanács jelöli ki, azonban szóbeli tárgyalás végett is adhat több tételt. Mindezek a tételek közölnetnek kidolgozás és tárgyalás végett a tartomány középiskoláival. Mivel a tételek írásbeli kidolgozása sok munkával jár, nehogy a tanártestületeket efféle munkával

tulságosan megterheljék, nem kívánják mind a két tétel írásbeli kidolgozását mindegyik testülettől, hanem rendszerint 10 középiskolát biznak meg egy tétel írásbeli kidolgozásával, más 10-et másik tétel írásbeli kidolgozásával, a többiek pedig valamennyi tételt csak szóbeli tárgyalás végett kapják. Az egyes tanártestületek aztán a tételek számára egy-egy előadót választanak, akinek előadása a mindenütt elfogadott szokás szerint tárgyalatik. A jegyzőkönyvbe csak a tanácskozások lényege kerül. A jegyzőkönyvet magát az írásbelileg kidolgozott tétellel együtt az igazgató megküldi az igazgatói értekezleti előadónak, aki így legalább 10 írásbelileg kidolgozott értekezést és ezenkívül sok, 50—60 jegyzőkönyvet kap tanulmányozás végett, amiről ha megtörtént, jelentését saját véleményével együtt megszerkeszti és az igazgatói értekezlet elé terjeszti, az egyező felfogást röviden említi, ellentétes felfogást behatóbban ismerteti. Az igazgatói értekezlet tárgyalása azután kiváltképen a vitás kérdésekre irányul és ezekre nézve törekszik megállapodásra jutni. Az igazgatói értekezleti előadások, jegyzőkönyvek kinyomatnak, amiről már évtizedek óta a berlini Weidmann-féle könyvkiadó hivatal gondoskodik. *Az előadások így a pedagógiai irodalom gazdagítására a közforgalomba is jutnak és pénzért megszerezhetők.* Az igazgatói értekezleti tárgyalások délelőtt és délután folynak, de azért jut idő az illető város iskoláinak és kulturális nevezetességeinek megtekintésére és a kollégialis, barátságos szellem ápolására is. A társas összejöveteleken rendszerint résztvesznek az illető város előkelőbb köreinek, hatóságainak képviselői is.

Az igazgatói értekezletek *elnöke* rendszerint a tartományi iskolatanácsosok közül való, tagjai a tartományi középiskolai igazgatók, de résztvehetnek a tárgyalásokon a *tartományi középiskolák tanárai is*, sőt egyes kiváló szaktanárok felkérhetnek előadókul is.

A hozott határozatok közöltetnek a kormánnyal és a tanártestületekkel, nem birnak semmiféle kötelező erővel.

Az eszmecsere útján az iskolaügy, a tanítás és nevelés számos vitás kérdéseiben kialakult közös felfogás az a haszon, amit az igazgatói értekezletek nyújtanak és ezzel egyuttal irányítói az egészséges haladásnak, hiszen minden tanártestület bele van vonva az értekezlet munkájába és a határozatok könyvpiacra is kerülnek. Aki különben a porosz és általában a német középiskolaj igazgatói értekezletek szervezete iránt érdeklődik, megtalálja a szükséges felvilágosítást a Rein-féle pedagógiai enciklopédia II. kötetében „Direktorenkonferenzen der höheren Schulen“ cím alatt.

III. A német minta szerint van szervezve és működik a magyar középiskolai igazgatók intézménye. Gróf Apponyi Albert minisztersége idején 1908-ban a 13.686 számú rendelettel szervezték és léptették életbe. Egy- vagy kétévenként tartják, külön az egyes főigazgatói kerületek szerint. A tétéleket az igazgatók és tanártestületek meghallgatásával a főigazgatók tűzik ki, az értekezletek csak két napig tartanak, *az állami és felekezeti igazgatók egyaránt* a rendelet szerint 50 K úti segílyt, ujabban amint hallom — napidíjat és úti költséget kapnak *a kormánytól*. Résztvevő tagjai csak az igazgatók lehetnek, egyebekben szervezetük, működésük, a tárgyalások rendje olyan mint a porosz igazgatói értekezleteké. Céljuk, feladatuk is ugyanaz. Az értekezőlet tárgyalási jegyzőkönyvei szintén kinyomatnak és így kerülnek a főigazgatói értekezőlet elé és a minisztériumhoz, azután a hozott határozatok közölnetnek az illető tanártestületekkel. De az írásbelileg kidolgozott tétélek nem kerülnek közforgalomba. Az értekezőleteket rendszerint a második félév elején szokták tartani, mindig decemberig bejelentendők a miniszter úrnál, az értekezőletek ügyiratai pedig a főigazgatói jelentéssel minden évben április 1-ig felterjesztendők a miniszter úrhoz.

IV. Ami már most azt a kérdést illeti, hogy *a hazai középiskolai igazgatói értekezőletek hogyan váltak be*, erre nézve különfélek a vélemények. A tanárok között vannak, akik nem sokat tartanak felőlük, az igazgatók többnyire igen hasznos intézménynek tartják. Főigazgatókkal vagy a vallás- és közoktatásügyi miniszterium illetékes köreivel nem volt alkalmam erről beszélni. De hiszen az elmúlt hat év talán még nem is elegendő, hogy értéküket tisztán lássuk. És hogyha nem váltak be egészen, lehet, a kormányban, a főigazgatói felügyeletben vagy talán másutt van a hiba. Mert úgy vagyok meggyőződve, hogy csak a jó felügyelet biztosíthatja az igazgatói értekezőletek hasznosságát. *A felügyelet és az igazgatói értekezőletek között természetes összefüggésnek kell lenni*. Ugyanis a főigazgatók évenként 3 napra terjedő látogatásban részesítenek minden kerületükbeli középiskolát, úgy tapasztalatokat szereznek az *általánosabb* hiányokról, hibákról, elmaradottságról a nevelés és tanítás tekintében és észreveszik viszont egyik-másik kerületbeli középiskolának előbbrehaladottságát is egyik-másik tekintetben; *ehhez képest kellene megválasztaniok az igazgatói értekezőleten tárgyalandó tétéleket*, amelyek e szerint többnyire időszerűek, a tapasztalat által nyujttak, a szükség érzetétől diktáltak volnának és hivatva volnának a kerületbeli középiskolákban az elmaradottságot, a hibás eljárást

a nevelésben és tanításban megszüntetni és viszont előrehaladásra serkenteni, az egy-két középiskolában észlelt előbbrehaladást általánossá tenni. Miután az így megválasztott tételeket a kerületi középiskolák tanártestületei tárgyalják előbb és csak az egyes testületi véleményekkel együtt kerülnek a tanártestületi előadók részére az írásbelileg kidolgozott tételek az igazgatói értekezlet elé, ennek megállapodásai pedig viszont közölniük a tanártestületekkel: ebből nyilvánvaló, hogy amíg egyrészt az igazgatói értekezlet föltétlenül alkalmas a főigazgatói kerületbeli középiskolák egységes működésének előmozdítására, addig másrészt az egyes intézeti individualitásának, egyéni jellegének kifejlődését semmiképen sem akadályozza, sőt mondhatnám, az egészséges individualitás kifejlődésének kedvez és csupán a káros avagy túlzott egyéni vonások kifejlődését gátolja. Hiszen minden tanártestület külön egyéni felfogása kifejezést talál a tanártestületi jegyzőkönyvi megállapodásban, a tanártestületi előadóknak is alkalmuk van egyénileg érvényesülni. Már pedig minden közösség egészséges fejlődése attól függ, van-e egyrészt az illető közösségben sok erős egyéniség és megvan-e másrészt a közösséget alkotó egyének munkájában a szükséges együttműködés a közös célok felé, megvan-e munkájukban a szükséges egységesség, összhang.

A felügyelet és az igazgatói értekezletek vannak hivatva elsősorban a középiskolák szükséges együttműködését, a működésükben kívánatos egységességet biztosítani; az igazgatói értekezletek azonban egyuttal kedvező alkalmat nyújtanak az intézeti és személyi egyéniségek megismerésére, mérkőzésére, a versenyre és így a haladásra. Így, csak így képelem én az igazgatói értekezleteket. Látható ebből, hogy ily igazgatói értekezletek egyuttal a felügyeletnek szinte nélkülözhetetlen szervei, mert a főigazgató az igazgatói értekezletek útján inkább elérheti a nevelési és tanítási fogvatkozások megszüntetését, mint azok egyszerű megállapításával avagy egyenes rendelkezéssel.

V. Ezek után megemlítem, hogy a külföld több államában megtalálható a tanítóképző intézeti igazgatói értekezletek intézménye is, valószínűleg azonban még nem régóta. Rothenberg weissenfelsi porosz kir. tanítóképzőintézeti igazgató közli velem, hogy van egész Poroszországra kiterjedő királyi tanítóképző-intézeti igazgatói értekezlet és azonkívül több porosz tartományban külön tartományi tanítóképző-intézeti igazgatói értekezlet. Ezeknek szervezete és rendeltetése hasonló a középiskolai értekezletekéhez. Részletesebb ada-

tokat működésükről azonban eddig nem sikerült szereznem. Tudtommal Szászországban is tartatnak tanítóképző-intézeti igazgatói értekezletek és dr. R. Latzke, bécsi landstrassei cs. kir. tanítóképző-intézeti igazgatótól tudom, hogy nemrég Alsó-Ausztriában is tettek kísérletet ezzel az intézménnyel.

VI. Ezek után vizsgálat tárgyává kell tennünk, *van-e szükség hazánkban is tanítóképző-intézeti igazgatói értekezletekre?* Mindekelőtt azonban vegyük figyelembe az állami tanítóképző-intézetek különös viszonyait és csak azután a hazai egész tanítóképzést.

Az állami tanítóképzők az utolsó 10 év alatt *tanulmányi tekintetben* oly nagy lépést tettek előre, a bennök pezsgő, forrongó tanulmányi élet tantárgyak szerint és egészben véve is annyira differenciálódott, finomodott, komplikálódott, hogy a vármegyei kir. tanfelügyelet immár teljesen hatástalannak mutatkozik a tanítóképző-intézeti tanulmányi felügyelet ellátására. De a tanítóképző-intézeti adminisztráció lebonyolítására, mivel ezt hosszadalmassá teszi is, alig alkalmas már az amugy is tulontúl megterhelt és átalakulás alatt lévő kir. tanfelügyelet. Máris többet érintkezünk közvetlenül adminisztratív ügyekben is a középponti főhatósággal mint a tanfelügyelőségek utján.

Miután egészen természetesen idáig fejlődtek a felügyeleti viszonyok, a kormány gondoskodott is az állami tanítóképzők számára egy másik felügyeleti intézményről, a szakfelügyelőségekről. Csakhogy jelenlegi szervezetükkel a szakfelügyelőségek nem végzik az egész felügyeletet. Az állami tanítóképzők csak kivételes esetekben érintkezhetnek hivatalosan velök, és a szakfelügyelők nem látogatnak el évenként minden állami tanítóképzőbe, tehát sem tanulmányi-nevelési, sem adminisztratív tekintetben nincsen meg a szükséges gyakoribb érintkezés, kölcsönhatás a szakfelügyelők és tanítóképző-intézetek között. A királyi tanfelügyelet tehát már nem teljesíti a tanítóképző-intézetek fölötti felügyeletet a kellő módon és mértékben, a szakfelügyelet pedig még nincsen kellőképpen szervezve erre a célra.

Ilyen viszonyok között bizonyára nem egy igazgató van úgy mint én és pedig nem egyszer, hogy amikor egy-egy adminisztratív vagy tanulmányi, nevelési ügyben nem tudok jól eligazodni, amikor másnak irányadóbb személyiségnek tanácsára szorulnék: nincsen hová fordulnom. A szakfelügyelő urakat a jelenlegi viszonyok között nem akarjuk kérdésekkel molesztálni, a legfelsőbb hatósághoz pedig nem lehet bármikor apróbb bár fontos kérdé-

sekkel fordulni. Éppen azért sokszor jutott eszembe, milyen jó volna, ha a nm. miniszter úr *minket, állami tanítóképző-intézeti igazgatókat 2 vagy 3 évenként összehívna és alkalmat adna nekiünk* sok ügyes-bajos dolgaink megbeszélésére, bőséges tapasztalataink kölcsönös kicserélésére, *szóval sajátlagos igazgatói kérdések tárgyalására*, amelyek a tanárokat többnyire nem is érdeklik.

Az állami tanítóképző-intézetek ma szervezetükre is annyira fejlett, összetett intézetek, bennök annyi a rész-intézmény, annyi a különféle munka, hogy az igazgatóknak, akiket mindenért első-sorban terhel a felelősség, az ily igazgatói értekezleteken való összejövetelük kétségtelenül fölötte hasznos volna. Vegyük csak a legfontosabb tanítóképző-intézeti részintézményt, az internátust, melyik igazgató nem érezné, hogy az internátusi rendtartás, az internátusi nevelés tervszerű, szakszerű fejlesztése céljából égetően szükség van az igazgatói értekezletekre? Melyik nem érezné, hogy az internátusi kérdések tárgyalása a tanártestületi üléseken nem elégséges, mert hiszen a tanárok nincsenek benn az internátusban, ha itt nehézségek, bajok vannak, ez nem az ő gondjuk; melyikük nem érezné, hogy az internátusi intézmény előbbre vitelére az igazgatói értekezletek igen alkalmasak volnának? És valljuk csak be, hogy amilyen fejlett és haladó irányú jelenleg a tanulmányi élet az állami képzőkben, ugyanezt semmiképen sem foghatjuk rá az internátusi nevelésre is. A jelenlegi nevelői rendszer nem vált be sehogysem. Az internátusi nevelést jelenleg az igazgatónak kell nemcsak vezetnie, hanem végeznie is, ha akarja, hogy megfelelő legyen, csakhogy erre nincsen sehol annyi ideje, amennyi arra kellene. *Csak sok közvetlen érintkezés, tervszerű megfigyelés, följegyzés, tanulmányozás és így tervszerű irányítás nevezhető nevelésnek*; ilyet 15—20 éves ifjakkal szemben csak kiforrott, befejezett képzettségű nevelő végezhet, nem pedig olyan fiatal és többnyire befejezetlen készütségű nevelők, mint a mostaniak, akiknek tanulmányaik folytatása a fontosabb dolguk. Pedig a tanítóképző-intézeti növendékek nevelésének kérdése kiváltképen a mi sok nemzetiségű, vallású és nyelvű hazánkban mindenkor a legkényesebb, legnehezebb feladatok közé tartozik és a legóvatosabb elbánást igényli. Nincs itt most annak helye, hogy ezzel a kérdéssel tovább foglatkozzam, annyi azonban bizonyos, hogy ha az állami tanítóképző-intézetek igazgatói mint testület az igazgatói értekezleteken az internátusi nevelés fejlesztésére egységes véleményben megállapodnának, annak volna súlya, kellene súlyának

lennie, de egy-egy igazgató felszólalása, felterjesztése nem lendíthet sokat ily nagy ügyön.

Itt van az internátus egy másik fontos, bár kisebb részintézménye a betegszoba, a betegápolás. A betegápolás közös megbeszélése is igen hasznos, szükséges volna. Azonkívül itt vannak az intézeti számadások immár szövevényes száalai, bizony akárhányszor vannak ebben is vitás kérdések, amelyekben a számvetőség felfogása is határozatlan, homályos, némelykor intézményünknek, a viszonyoknak nem éppen megfelelő. Azután hány igazgatónak szerez keserves gondokat a cseléd- és szolgálügy, az épületek föntartása, a fűtés, szóval a sok és *nagy anyagi ügyek intézése, amelyek az igazgatót még mindig túlon túl elvonják tulajdonképeni hivatásától.* Bizony ezeknek közös megbeszélése is előnyös és szükséges volna; felvilágosítást, megnyugtatót nyújthatna sokunknak. De némely szervezeti és tanulmányi ügyek megbeszélése is hasznos volna az igazgatói értekezleteken. Ilyenek általában a tanterv, az utasítások, a tanmenetekre vonatkozó tapasztalatok megbeszélése, a tanulmányi rend, heti órarend, órák közötti felügyelet, továbbá a tanári és igazgatói hospitálások, a testület működésének (dolgozatok és egyéb munkák ellenőrzése), az ifjúsági önképzőkörök, a gyakorlóiskola, ismétlő és gyakorlóval kapcsolatos ifjúsági egyesület, a gazdasági oktatás, kertészkedés, méhészet kérdései, a hitoktatók működése. És hogy ezeken kívül még miféle más kérdéseket lehetne és kellene az állami tanítóképző-intézeti igazgatói értekezleteken tárgyalni, azt a mindenkori szakfelügyelői tapasztalatok szerint kellene megállapítani. Ezek a szakfelügyelői tapasztalatok mutatnák, hogy mire nézve, mily irányban van szükség az igazgatói értekezleteken az igazgatók eszmecseréjére.

Ebből látható, hogy ha az állami tanítóképző-intézeti igazgatói értekezleteken egyelőre csupán sajátlagos igazgatói kérdések kerülnének is csak megbeszélésre, az igazgatók ilyen közös eszmecseréje alkalmasnak ígérkezik sok kérdés tisztázására, tehát az intézmény előbbrevitelére.

VII. Persze, *a tanítóképzés emelésére és haladására sokkal nagyszerűbb perspektíva nyílik, mihelyt a szakfelügyeletet és az igazgatói értekezletek intézményét kiterjesztenék a hazai összes tanítóképzőkre, tehát a felekezeti képzőkre is, mert az előző fejtegetésből egyenesen következik, hogy ez a két egymást támogató intézmény alkalmas volna az egész hazai tanítóképzésben megkívánandó*

összhang és haladás biztosítására. A szakfelügyelők évenként látogatván minden tanítóképzőt, észreveszik, melyek azok a methodikai, didaktikai avagy nevelési kérdések, amelyekkel a kerületükbeli (avagy a részükről látogatott) képzőknek foglalkozniok kellene, ehhez képest tüzik ki a tárgyalandó tételeket a tanártestületeknek tárgyalás végett, ezektől pedig az igazgatói értekezlet elé kerülnek a tanártestületi előadók részéről írásbelileg kidolgozott tételek a tanártestületi megállapodást kifejező jegyzőkönyvekkel együtt, az igazgatói értekezleti jegyzőkönyvbeli megállapodások viszont ismét közöltetnek a tanártestületekkel. Ilyenformán ezek az igazgatói értekezletek egyfelől intenzivebbé teszik a szakfelügyeletet, másfelől támogatják irányító munkájában az intézeti igazgatót is. A tanárok egyéniségei korlátozva nincsenek, hiszen alkalom adatik nekik, hogy felfogásuk helyességéről másokat is meggyőzhessenek és az intézetek egyéni vonásai sincsenek veszélyeztetve, hiszen a bölcs felügyelet örülni fog, *hogyha személyenként és intézetenként mennél többféle eredeti és kiváló egyéniség mutatkozik és ezeket, amennyiben nem elítélendő különcködéseket hajhásznak, még ápolni, fejleszteni is fogja.* Viszont azonban ez a két intézmény biztosítaná azt, hogy a tanítóképzőknek mint szakintézeteknek és mint nagy nemzeti kulturális hivatást teljesítő intézeteknek működésében, közös nagy céljaik felé való törekvésükben és az elért eredményben meglegyen a szükséges összhang, a szükséges egységeség, színvonaluk megközelítő egyfélésege. Mert sohasem szabad felednünk, *a hazai 84 tanító- és tanítónőképző közül csak 27 az állami képző (19 tanító, 8 tanítónőképző), tehát csak valamivel több mint a hazai képzők 1/3-a.* Hogyha bármily fejlett is az állami tanítóképzés, egyáltalában még nem beszélhetünk fejlett magyar tanítóképzésről, ilyenről csak akkor beszélhetünk, hogyha a felekezeti képzőket is a fejlettség azon fokára tudjuk emelni, amelyen az állami képzők vannak. De hol vagyunk ma ettől? Nem akarom, hogy félreértsenek, tudom, vannak igen jó felekezeti képzők is, de nagyobb részük az államiakhoz képest fejletlen. Több van olyan, amelyben egyes tantárgyakat ma sem tanítanak; van olyan, amelynek saját gyakorlóiskolája sincs, jó rajztanárokkal és egyéb tanerőkkel sincsenek még kellőképen ellátva. Felszerelésük is még csak folyamatban van. Szóval az egyenlőtlenség színvonal tekintetében állami és felekezeti képzők között még mindig igen nagy. *Mikor rendezik már végre-valahára a törvényhozás útján egységesen legalább a tanítóképesítés, a tanul-*

mányi ügyek és a szakfelügyelet tekintetében a hazai egész tanítóképzést? Nem érzik, nem tudják, hogy minden enélkül eltelt esztendő végtelen kárára van a magyar nemzeti kulturának, a magyarság kulturális szupremáciájának és általában hazánk modern, nemzeti demokratizálódásának?! Az állami tanítóképzés magas fokra emelése még nem jelenti a hazai egész népnevelés magas fokra emelését is, de a hazai egész tanítóképzést magas fokra emelni körülbelül egyet jelent a hazai egész népnevelés magas fokra emelésével. Egyszer, körülbelül egy évtizeddel ezelőtt már közel voltunk a tanítóképesítés államosításához és ez bizonyára maga után vonta volna a hazai összes képzőknek a szakfelügyelet alá való helyezését és a hazai összes képzőknek közös igazgatói értekezletekbe való belevonását és így biztosítva lett volna a hazai tanítóképzésben az egység, a haladás, a színvonalnak megközelítő egyfésélege és végtelen kárára van már eddig is az országnak, hogy az a reform akkor meg nem valósult. De még lehangolóbb ránk, idősebb tanítóképző-tanárokra, akik egy életet töltöttünk el a hazai tanítóképzésérti odaadó munkában, akik örültünk az 1—2 évtized óta folyton emelkedő irányú fejlődésnek, akik biztosítottnak hittük a hazai egész tanítóképzés fejlesztésének betetőzését, hogy most alig-alig sejtjük, mit várhatunk, mit remélhetünk?! De bármint legyen, a tanítóképző-tanárok országos egyesülete, amely sohasem vette célba kizárólagosan az állami tanítóképzés fejlesztését, hanem ellenkezőleg, különbséget nem téve, állami és felekezeti tanítóképzők között, az egész hazai tanítóképzés felvirágoztatását írta eleitől fogva zászlajára, nem térhet le most sem erről az utról és hangosan kell, hogy kívánja, kérje illetékes magas helyen azon intézmények szervezését, amelyek egyedül biztosíthatják az egész hazai tanítóképzés egységes fejlődését, haladását. Ezek pedig egyelőre: a szakfelügyeletnek tanulmányi tekintetben teljes mértékben való kiterjesztése a felekezeti képzőkre is és a felekezeti képzőknek belevonása az államiakkal közös igazgatói értekezletekbe.

VIII. Országos egyesületünk helyes érzékkel a szükséges intézmények iránt, mindjárt akkor, mikor 1908-ban a vallás- és közoktatásügyi miniszter úr életbeléptette a középiskolai igazgatói értekezleteket, a decemberi választmányi ülésen foglalkozott a tanítóképző-int. igazgatói értekezletek kérdésével és elhatározta, hogy azok megvalósítása érdekében meg fogja tenni a szükséges lépéseket. Mohar József érdemes kartársunk volt ugyanezen tétel előadója, (felolvasása megjelent közlönyünk 1909. januári füzeté-

ben), aki lelkes és meggyőző szavakkal fejtegette az igazgatói értekezletek szükségességét és pedig a tanítóképzők harmonikus és egységes működése céljából, tehát lényegileg ugyanazon okból, mint magam is. Az ugyanakkor megpendített szaktanári értekezletek már 1910-ben a temesvári közgyűlésen meg is valósultak és azóta eredményesen működnek mint egyesületünk igen hasznos, szerves része; az igazgatói értekezletek megvalósítására azonban a felsőbb intéző körök nem voltak akkor hajlandók, ez a kérdés le is került a napirendről. Ámde az azóta letelt hat esztendő csak fokozta az igazgatói értekezletek szükségességének érzetét és ez hozta ezt a kérdést újból a választmány elé. Már 1908-ban néhányan a választmány tagjai közül annak az aggodalomnak adtak kifejezést, hogy az igazgatói értekezletek intézménye talán bénítólag hathat országos egyesületünk működésére. Én ezt az aggodalmat alaptalannak tartom. Hiszen az igazgatói értekezletek intézménye *hivatalos szerve volna a hazai tanítóképzésnek*, míg ellenben országos egyesületünk *szabad jellegű egyesület*, amely volt és marad az a tér, ahol a hazai tanítóképző-tanári testület minden kérdésben, amelyben megnyilatkozni szükségesnek látja, meg is nyilatkozhatik. *A hazai tanítóképzés legfontosabb kérdéseinek szabad tárgyalási tere ezentúl is csak országos egyesületünk lehet.* De a mai fejlettebb és sokféleképen differenciálódott tanítóképzés munkája új kisebb intézmények szervezését teszi szükségessé és ilyen az igazgatói értekezletek intézménye is. Ha ezek jól működnének, még eredményesebbé tennék egyesületünk működését, mert az igazgatói értekezletek biztosítanak azt, hogy egyesületünk egységes reformjavaslatai, tervei biztosabban, egyetemlegesebben menének a tanítóképzés gyakorlatába, mint eddigel.

IX. Amennyiben a tanítóképző-intézeti igazgatói értekezletek megvalósíttatnának, más szervezetre nem volna szükségük, mint a középiskolaiaknak. Mégis azonban megemlítem, hogy előadókul azokra, ha a szükség megkívánná, kiváló szaktanárokat is kellene fölkérni, ezt a magyar középiskolai igazgatói értekezletek szerve kizárja. Egyelőre két évenként és kétnaposak lehetnének. Céljuk fel és lefelé a kölcsönös felvilágosítás, meggyőzés volna az eszmecsere útján.

X. Abban a reményben, hogy a tanítóképző-int. igazgatói értekezletek szükségességét el fogják ösmerni a legfelsőbb intéző körök is, kérem az igen tisztelt választmányt, tegye magáévá itt következő határozati javaslatomat:

1. Minthogy az igazgatói értekezletek intézménye alkalmasnak ígérkezik a tanítóképzés munkájában szükséges összhang, egységeség és haladás biztosítására, anélkül, hogy az intézetek és szemlélyek egyéniségének kifejlődését gátolná: mondja ki a választmány a tanítóképző-intézeti igazgatói értekezletek szervezésének szükségességét.

2. Az igazgatói értekezletekbe valamennyi hazai tanítóképző-intézeti igazgató bevonandó.

3. Amennyiben pedig valamennyi hazai tanítóképző-intézeti igazgató bevonása az igazgatói értekezletekbe egyelőre akadályokba ütköznék, mielőbb szervezendők az állami tanítóképző intézeti igazgatói értekezletek, mintán ezek szervezésének semmi akadályja nincsen.

Gömöri Sándor.

A tanítónőképző intézetek magyarnyelvi oktatásának filozófiai vonatkozásairól.

A filozófiai oktatás kérdéseiről újabban általánosan és részleteiben sok szó esik. Talán azért, mert az emberek rendszeren arról szoktak legtöbbet beszélni, aminek hiányát érzik. Nagynevű tudósok alapos tanulmányra és széleskörű megfigyelésre valló cikksorozatokban foglalkoznak a középiskolai ifjúság filozófiai képzésével. Külföldön számottevő mozgalom indult meg, mely a tanításba bevonult részletpedagógia ellensúlyozásaképpen a rendszeres egyetemességre oktató filozófiai képzést hangsúlyozza. Hogy e két irány közül melyik felel meg jobban a nevelés céljainak, ez még a jövőben is élénk vita tárgya lesz. Tény az, hogy mindkét irányzatot maga az élet teremtette meg. Az elsőt az egyén kultusza s az ebből fakadó bonyolult, nehezen áttekinthető, rendszerezhető társadalmak; az utóbbit azok a szociális, esztétikai, etikai és általánosan emberi szükségletek, melyek a közösség életének, az egyetemes fejlődésnek sarkalatos tényezői. A részletpedagógia hívei az életnek nagyrészt fizikai jelentőséget tulajdonítanak; míg a filozófiai képzés pártolói annak inkább a szociális, morális fontosságát látják. E két irányzat közül a nőkre: tanító- és nevelőnőkre nézve az utóbbinak nagy jelentősége tagadhatatlan.

A tanítónőnek látnia kell azt, hogy a társadalomban milyen helyet foglal el, milyen feladatai vannak vele szemben, milyen munkát kell végeznie érdekében, szóval látnia kell azt az össze-

függést, kapcsolatot, mely közte és a társadalom között fennáll. Mert csak így láthatja azt a küzdelmet is, mely az érvényesülni, élni akaró egyén s az általánosító, felszívó társadalom között van; azt a küzdelmet, melyben a természeti ösztönök a reflexiókkal élnek. A tanítónőnek tudnia kell, hogy reá nézve fontosabb az, ha az életben jól teljesíti kötelességét, mint az, ha elméleti ismeretek részletes, hosszú sorozatával rendelkezik. Oly ismeretekkel, amelyeket szűk látókörében a sablontól eltérően felhasználni ritkán tud vagy amelyeknek a rendszer tudása híján sokszor elméleti értékét sem ismeri. A tanítónői egyéniség nevelésének egyik elsőrangú követelménye: az emberismeret s az emberekkel való bánásmód vagy ha úgy tetszik: a gyermekismeret s a gyermekekkel való bánásmód. E cél részleteinek szolgálatában állanak az egyes tanítási tárgyak. Ezek azonban a tudásnak csak különálló részeit adják s céljuknak csak akkor felelnek meg, ha nem tudományos búvárlatokat ismertető részleteket dolgoznak ki, hanem ellenkezően a tárgy egységét, egészét, a többi tárggyal s az élettel való vonatkozását, szerves kapcsolatát láttatják. A tanítónőre nézve ugyanis mi fontosabb? Vajjon az-e, ha látja pl. Kölcsey helyét a magyar irodalomban, látja helyét a világirodalom, a tudományos s a politikai élet mozgalmai közepette, vagy ha apróra ismeri szórendjének sajátlagos vonásait, rimelésének formáit stb. A tanítónő általános műveltsége ezek alapján inkább azt kívánja, hogy az emberiség művelődésének történeti fejlődését, ha dióhéjban is, de a maga egészében lássa s erre nem egyes, sokszor ki nem forrott részlet-elméletek képesítik, hanem az emberiség életének egyetemes képe.

A tanítónői egyéniség e szükségleteit a tanítónőképző a multban is figyelemmel kísérte, ma kétszeres éberséggel kell számon tartania. Mert a mult egyszerűbb társadalmi berendezése könnyebbé tette az áttekintést, míg a jelen komplikált közléte megnehezítette azt. Minthogy pedig a tanítónőképzés nemcsak az egyénért van, nemcsak ennek szól, nemcsak ezt nevel, hanem a közért is van s ennek nevel vagyis közvetve ezt neveli; ezért annak a tanítónőnek, akinek ilyenformán a társadalomban vezető szerep jut, ismernie is kell azt a társadalmat, amelyet nevelni, esetleg javítani akar. Munkaköre így nemcsak a való kutatását, hanem az eszményi keresését is magában foglalja s e szükséglet megkívánja, hogy a részekre osztás mellett a részek összeadásából keletkező egységek alkotásának munkáját is ismerje. Ma nem ismeri eléggé, keveset hall társadalmi kérdésekről, érdeklődése ez iránt nincsen eléggé

felébresztve. A tanítónőképző érzi is ezt a hiányt, amikor a koncentráció elvét sürgeti. Érzi, hogy az ifjúság a változatosságot nyújtó különböző ismeretágak mellett nem látja azok egészét. Nem látja, hogy minden tudomány egy másik segédtudománya s hogy ezek között milyen szerves kapcsolat van. S mivel a tanítónőképzés nem látja eléggé ez egységet, a társadalmat sem ismertetheti a maga egységes koncepciójában, vagyis az esztétikai világnézet kialakulásához nem egyenletes erővel járul hozzá. Bizonyítja ezt az a megfigyelés is, hogy a kezdő tanítónő munkakörét a maga egészében nem mindig látja s nem mindig tudja tervszerűen, a célnak megfelelően, öntudatosan berendezni. Sok esetben csak évek bizonytalan kísérletezése után végez ily önálló szellemi munkát. Akkor, ha az életet egyetemes nézőpontból nézi, ha az ismeretek nagy körében vezető szempontjai vannak, ha a megismert részlet-dolgokat általánosan, a maguk összefüggésében fogja fel s azoknak gondolkozásában formát tud adni, vagyis ha tudása rendszeres, ha bizonyosfokú világnézete van.

E világnézet lelkiismeres kialakítását korán kell megkezdeni. Annál inkább, mivel az ifjúság fiziológiai élete ebben a négy évben a legnagyobb változásokon megy át s így érzéseik és cselekvő erejük között nincsen kialakult, állandó viszony. Korán kell kezdeni, mivel a nő is ifjú korában szerez ismereteket s világnézete megismerés alapján alakul ki, hogy azután egész életét végig kísérje. Korán kell kezdeni azért is, mert életkoruk a fejlődő értelem és a fejlődő erkölcsi belátás által befolyásolt átmeneti kor, melyet irányítás nélkül hagyni nem lehet. Egy olyan életkor, amelyben nagyon sok értékes vagy értéktelen részletismerethez jutnak, de ezeket életfelfogássá egyesíteni nem tudják. Mindez azt bizonyítja, hogy az ily irányú képzést korán kell kezdeni, mert a tanítónőképző végzi azt a nehéz feladatot, hogy leánygyermekből szellemileg nagykorú nevelőt nevel; oly nevelőt, aki rendszeres szellemi munkához szokott. E négy év ezért a lélek kialakulásának számottevő ideje. Amit a tanítónő-jelöltek ez idő alatt tanulnak, azt tudniok és gyakorolniok kell egész életükben. A tanítónőképzés e cél felé törekszik, amikor a töredékes megértetést s a felszínes nevelést kerüli. S amikor törekvése ily irányú, akkor célját meg nem közelítheti a részlettudomány ápolásával; feladatát elsősorban nem az egyéni érvényesülés képezi, hanem az a közös munka, mely egy szükségszerű világnézet kialakulásán fáradozik. Az ily irányú munkásság nem egyes tudományok beható művelésére

irányul, hanem azoknak bizonyos szempontok szerinti csoportosítására, feldolgozására. E felfogást alapozzák pl. a gyakorlati tanítások is, melyeknél az ifjúság belső tapasztalatai tudatosakká válnak, erkölcsi gyakorlatuk megkezdődik, társadalmi érzésük kialakul. Az ismertetendő anyagot egymásra vonatkoztatni kezdik, bírálnak vagyis akaratlanul filozofálnak.

Amint látható, itt nem az igazi filozófiai képzésről van szó, mely e fokon még lehetetlen; csak arról, hogy a leendő tanítónők világosan lássák azokat a vezérlő szempontokat, melyekkel birniok kell, ha cselekvéseikben öntudatosan akarnak eljárni. E filozófiai oktatás tehát nem a különböző irányók pontos ismertetését kívánja, hanem egy meghatározott világnézet kialakulását. Nem a filozófia külön oktatását, de az oktatás filozófiai szellemét. Vagyis itt a filozófiának csak alkalmi, közvetett tanításáról van szó oly célból, hogy a leendő tanítónő jövőendő életét egyetemesebb szempontból tekinthesse át.

Az ily értelemben vett filozófiai oktatás majdnem minden tárgy keretében megvalósítható s így a magyar nyelv tanításában is nagy tere van. Avagy az irodalom nem mindenkor az élet képe-e? Nem beszélünk-e idealisztikus, materialisztikus, realizisztikus társadalmakról és költészetről. Vagy az empirikus világnézetet nem empirikus költők is képviselik? Hiszen köztudomású s kiváló tudósoknak pusztán idézése az az állítás, hogy a modern irodalom írói kriticizmusával szemben áll a dogmatikusok tábora s a terjedő szkepticizmus, sőt a rejtelmes, sóvár intuitio alapján fejlődő misztikus életfelfogás bevonult a jelen irodalmába. Mindenki ismeri egyes filozófusok hatását egyes költőkre s mindenki ismeri Nisard igazságát, hogy a bölcsészeti és erkölcsi igazság az irodalmak alapja. Az irodalom fejlődése eszerint a gondolkodás fejlődésével párhuzamos, vagyis az étellel karöltve halad.

Természetes ezek után, hogy az oktatás ily módja már a nyelvtan tanításánál is érvényre juthat. A főnév, melléknév tárgyalásánál, az igék ismertetésénél az emberszerető érzelmek számos kifejezése az ily tettekre buzdító fogalmakat jelképezi. A leendő tanítónő megérti a tekintély tiszteletének jogosultságát s nem fog másnál félni tőle, hanem amikor önmagában és másban tisztelheti, elérésére is törekszik. Sok logikai és pszichológiai fogalmat ért meg, melyeket rendszeres egységbe foglal. A szók, mondatok kialakulását nemcsak grammatikai szempontból figyeli meg, hanem összekapcsolja azokkal a lelki erőkkal, melyek azokat kiváltották.

S így e filozófiai szellemű oktatás nemcsak nyelvtant tanít, de pszichológiai alapon áll s a történeti, az összehasonlító nyelvtudományt is ápolja. Az emberi gondolkodás, a nemzeti észjárás megfigyelésével ismerteti a nyelv tanulságos életraját. A név- és ige- ragozás, a név- és igeképzés, a hangsúly, a szórend, a szóvonzatok, az egyszerű és összetett mondatok sajátlagos konstrukciója élesen kiemeli a magyar nyelv szellemét. A nyelv fejlődésében, a gondolkodás és a beszéd közötti kapcsolatban, az árnyalatos, szinonimás előadásban a tanuló a logikus gondolkodás szóképeit látja s ember- meg népismereti köre is bővül. Látja, mint simul a nyelvtudomány tapasztalati, induktív módszere a természettudományokéhoz, noha tárgya a történeti tudományok köréhez tartozik. Látja azt a kapcsolatot, melyben pl. a hangtan a fizikával, a fiziológiával, a mondattan a lélektannal van. Látja a nyelvkészség-, helyes nyelv- érzék-, előadási képesség fejlődését, a szókincs gyarapításának módjait, eszközeit a 6-ik életévtől kezdve egészen a 18-ik életévig, sőt néha ezentúl is s így a beszéd alapján is lassankint következ- tetni kezd a gyermek faji, nemi, kori, természeti stb. sajátos- ságaira s a nyelvnek nem részleteit, hanem egészét áttekintve az egész érdekes életének bizonyos törvényszerűségét észreveszi, felhasználja.

A filozófiai alapon nyugvó poetikai tanítás segíti a koncentráció elvének megvalósítását, mélyíti a tárgyi tudást s a gyermeki lélek megértésének hathatós eszköze lehet. Mekkora anyagot nyújt pl. csak az erkölcsrajz, életkép, idill annak a megfigyelésére, hogy az erkölcs világát mily sűrűn hálózzák be a költészet utjai. A tanuló az eposznál is láthatja, hogy a kötelesség eszméi már a mondák világában is éltek s e primitív társadalom talán ösztönből nemes- lelkű is tudott lenni. Megtanulja a tulajdon jogának szükségszerűségét, a hit teljes szabadságának képtelen voltát. „La raison emancipée n'a pas nui à la cause de Dieu; elle l'a servie.“ Általános érvényű tettek végrehajtására buzdul és az eposzi hősök példája kitartó küzdelemre, állhatatos munkára inti.

A dráma még inkább bevonható e cél szolgálatába. Ennek taglalásánál észreveszi, hogy a gyermeki, férfiúi s női alárendeltség, engedelmség csak úgy jogos, ha reájuk nézve jó. Észreveszi, hogy a belső becsület útja a külső dicsőség útjánál jóval merede- kebb. Annak bejárásához egy egész emberi élet kell, ezt sokan néhány rövid év alatt befutják s észreveszi, hogy annak megtar- tása a női természet passzivitásával karöltve jár. A becsület őrzése

megóvja a pazarlástól is, mely pedig a mai ifjúság nem kis bűne. A dráma erős küzdelme önuralomra neveli, a jellemek finom árnyalatai erős megfigyelésre készítetik. A cselekményekben egyfelől a morális kényszerűség, másfelől az utánzáson fennálló hagyományok hatalmát tanulja elismerni. Megérti, hogy a dráma sokszor erősen egyéni életével, a végletek küzdelmével mint példázza a modern életet s az ellentétes életfelfogásokkal telített életet mint sínyli meg a nő. Mint sínyli meg az egyén felszabadulásával járó mozgást, zavart, melyben erőre csak újabb szempontú tömörülések jutnak. S minthogy a dolog természeténél fogva ezek nagyobbrészt anyagiak jellegűek, eszközeikben is a primitív korok kiméletlenségéhez fordulnak s így a nők életének ritkán kedveznek. Megérti tehát, mennyiben van itt a generalizációnak szerepe. Megérti, hogy a leendő tanítónő, amikor önzésre, anyagiak felfogásra, az akaratnélküli ösztönből fakadó élvezetek hajhászására, a tudományok felületes ismeretére hajlik, akkor pályáján kiejti kezéből a vezető, az irányító fonalat. S ennek kapcsán megérti azt is, hogy a drámában megjelent élet sokszor durva önzése, gyilkossága az állati élet maradványa s érezni kezdi a kooperatív élet felé történő haladás szükségszerűségét. Vagyis elismeri, hogy a tanítónőnek az nem elég, ha csak az ontológia világában jártas, hanem szüksége van arra is, hogy néha-néha az axiológia világába is bevezetessék. Megérti, hogy az individualizmus nála is csak akkor jogosult, ha belső lelki összhangon épül; önzése csak akkor bocsátható meg, ha morális értéke van. S végül megérti, hogy amikor a szociális ismeretek a tanítónőképzőkbe is bevonultak, ezeknek itt nemcsak gazdasági, hanem etikai jelentőségük is van.

(Folyt. köv.)

Kirchmerné S. Mária.

A biológiai gyakorlatokról.

Immár a harmadik esztendő mulik azóta, hogy vezetjük az új tanterv által életbe léptetett biológiai gyakorlatokat, anélkül, hogy közelebbről megállapítottuk volna azoknak a megfigyeléseknek, kísérleteknek és munkálatoknak sorozatát, melyeket a tantervi utasítás csak általánosságban jelöl meg. Már pedig *a gyakorlatok anyagának pontosabb megállapítása az egységes tanítóképzés elvének természetszerű szükséglete.* Azt hiszem, felesleges külön hangsúlyoznom, hogy ez a kívánalom nem akarja célozni az ország vala-

mennyi tanítóképzőjében a gyakorlatok teljes uniformizálódását, mert hisz ez sem a szaktanár egyéniségének érvényesülése, sem az egyes képzők különböző felszerelése, a gyakorlatokhoz szükséges hely, sem egyéb okok miatt nem lehetséges, sőt nem is kívánatos. Arra azonban nagy szükség van, hogy a biológiai gyakorlatok gazdag anyagából kiválasszuk s megfelelően elrendezzük azokat, melyeknek ismerete a mai kor tanítójának multhatatlanul szükséges.

A biológiai gyakorlatok egyöntetívé tételére az első kísérleteket *Mihalik* József székelykeresztúri és *Csaplár* Aladár nagyenyedi kartársaink tették. A Mihalik által vezetett gyakorlatok anyagát, valamint annak tanmenetszerű beosztását folyóiratunk múlt évi februáriusi száma közölte. Nemrégiben ugyanő a biológiai gyakorlatok végzésére vezérkönyvet is írt. Csaplár Aladárnak a nagyenyedi ref. „Bethlen-Kollegium“ 1912—13. isk. évi értesítőjében jelent meg „Természetrizsi praktikumok“ címen a tanítónövendékek részére írt vezérfonala, melynek záradékául a tanév három főidőszakára tagolva csoportosította az elvégzendő gyakorlatokat.

Mindketten kétségkívül nagy körültekintéssel gyűjtötték össze a gyakorlatok anyagát s azok végzésére igen értékes és szükséges útmutatásokat közöltek. Tanmenetszerű tervezeteikben azonban egyrészt bizonyos gyakorlatcsoportokra, pl. az állattömésekre, csontvázkészítésekre (Mihalik, Csaplár), a mikroszkópizálásokra (Csaplár) igen sok időt fordítanak, másrészt pedig tervezetük, a gyakorlatok anyagának időbeli elrendezésében, nem simul mindenütt a részletes tanítási menethez. Csaplár pl. még a II. osztályban is töm állatot s készít ki koponyákat, csontokat. Mihalik meg már az I. osztállyal szeptemberben végeztet növénymeghatározásokat s a II. osztállyal februárban is boncol halat, preparál úszóhólyagot, kopolyúkosarat. Azonkívül Mihalik tervezetében feltűnően sok a házi-feladat is!

Ezen észrevételek készítették arra, hogy a biológiai gyakorlatok céljáról, anyagáról s feldolgozásáról való felfogásomat közreadjam s összeállítsak egy olyan tanításmenetet, mely e gyakorlatoknak valamelyes irányt, egyöntetűséget adna.

A tanterv és a tantervi utasítások figyelmes összevetéséből kiteszik, hogy *a tanítóképzői biológiai gyakorlatok csak akkor érik el igazi céljukat, rendeltetésüket, ha azok annyi gyakorlati tudást és ügyességet nyújtanak, mint amennyi a népiskolai természet-*

rajzi tanítási anyag helyes feldolgozásához okvetlenül szükséges, továbbá, ha a tanítóképzői biológiai anyag megértését és megrögzítését célozzák. Különös gondunk legyen arra is, hogy növendékeink megszeressék az ezirányú gyakorlatokat s váljon mintegy vértükké az a tudat, hogy a népiskolai természetrajzi anyag eredményesen csakis folytonos demonstrációkkal dolgozható fel. Ezen szempontok szerint a biológiai gyakorlatok anyagát legcélszerűbben a következőképpen csoportosíthatjuk:

I. A kirándulásokon és egyéb alkalmakkor végezhető *megfigyelések és gyűjtések.*

II. *A gyűjtött anyag feldolgozása, ide tartoznak: a borszesz- (formalin) készítmények, rovargyűjtemények, herbárium, kézi- vagy tanulógyűjtemény összeállítása, csont- és egyéb vázlatkészítések és állattömés.*

III. *A gyűjtött anyag meghatározása: állat-, növényhatározások.*

IV. *Friss készítmények vizsgálata, úgymint: állatboncolások egyes állati szervek vizsgálata.*

V. *Mikroszkópi gyakorlatok, azaz: mikroszkópi készítmények előállítás és kész mikroszkópi preparátumok vizsgálata.*

VI. *Növény-fiziológiai gyakorlatok.*

VII. *A népiskolai természetrajzi szertárak egybeállításának és kezelésének összefoglaló ismertetése.*

A kirándulások mikéntjével nem foglalkozom, mert azokkal ugy a tantervi utasítás, mint Wagner János: „A természetrajz tanításának módja és eszközei” című munkája, továbbá Mihalik J. és Csáplár A. fent idézett művei s egyebek bőven foglalkoznak. Legfeljebb azt ajánlom, hogy gyűjtsük be néhány állat fejlődési alakjait is, mert ezekből könnyű szerrel csinálhatunk igen tanulságos borszeszkészítményeket.

A *megfigyelések* anyaga a helyi körülmények szerint változik. Mindazonáltal ezek között is sok olyan van, melyek elvégzése minden képzőben egyaránt kívánatos. Ilyenek például a különböző növény- és állatbiológiai megfigyelések, az aquarium és terrarium benépesítése és gondozása, hernyók begyűjtése s azok felnevelése a hernyóházban, a bábozás s a lepke kibúvás megfigyelése, lepke-rontólegyek, mikrohymenopterák fellépése a hernyóházban stb. Ilyenfajta megfigyelések közben gazdag anyagra tehetünk szert, melyeket azután a lepkefejlődések összeállításánál használhatunk fel. A kassai tanítóképző intézetben ilyenfajta megfigyelések és

anyaggyűjtések után sikerült ez idén összeállítani pl. az *éjjeli nagy pávaszem fejlődését*, mely tartalmazza a petéket, a kibújt türkiszkék szemölcsös hernyót, az ép bábót, a lepkerontó legyek (*Tachina*) által megtámadott s tönkretett bábót, a lepkerontó legyeket és bábjaikat, egy a bábból épen kibújt s még zsugorodott szárnyú nőtényt s a teljesen kifejlődött hímet. Hasonlóan egybeállítottuk a *selyemlepkének*, a biológiai tankönyveinkből is jól ismert fejlődését, továbbá a *kéregszú* kártételét a barackfa kérgén s most gyűjtjük az anyagot a *káposztalepke* s a *kisrókalepke* fejlődésének összeállításához is.

A *borszesz-* vagy a jóval olcsóbb *formalinkészítmények* anyagául szolgálhatnak a kirándulásokon és a nyári nagy szünidőben összegyűjtött állatok, növények (pl. csillárka, bizonyos gombák), továbbá egyes állati szervek és situsok. Az anyagot egyszerűen üvegbe téve, üveglaphoz kötve vagy üveglapra ragasztva állíthatjuk fel. Ilyen módon dolgozhatjuk fel a gyíkokat, kigyókat, az összes kétélűeket, halakat, puhatestűeket, a legkülönbözőbb állatfejlődéseket (cserebogár, csibor, méh, darázs, hangya, sajtlégy, szúnyog, bodobács, sáska, rák stb. fejlődését). Nagyon tanulságosak pl. a béka, hal, rák s egyéb állatok belső szerveinek elhelyezkedését (situs) szemléltető preparátumok, vagy a szarvasmarha összetett gyomra egyes darabkáiból készített formalin-preparátum. (Ez utóbbinál kössünk sötét üveglapra a bendőből, recés gyomorból, szásrétütből és az oltóból egymás alá téglalap alakú darabkákat. Látnivaló ezekből, hogy a formalinkészítmények a természetrajzi szertárak rendkívül egyszerű, olcsó és igen szemléltető tanítási eszközei.

A biológiai gyakorlatoknak elengedhetetlen követelménye, hogy növendékeinknek a II. évfolyam végére a népiskola céljai szerint elrendezett, 80—100 fajból álló *rovargyűjteménye* s legalább 100 fajból álló *herbáriuma* legyen. Mindkettőnek a tanításban és a nevelésben való nagy fontosságát már régen hangsúlyozta Váangel J. dr. és Wagner János. Úgy tudom, hogy növénygyűjteményt több tanítóképzőben készítenek, rovargyűjtemény összeállításáról azonban igen kevés helyről van tudomásom. Tapasztalásom szerint a rovargyűjtemény összeállítása sem kerül nagyobb nehézségbe, mint a herbáriumé. Iptézetünkben a növendékek a köteles kirándulásokon kívül a nyári nagy szünidőben is gyűjtenek. Az ekként összegyűjtött anyagot azután 4 gyakorlati órán feltűzetem, formáltatom, az 5. és 6. órán meghatározotatom és gyűjteménybe rendeztetem. A rovar-

dobozokat természetesen a szülőj tanártársam készített el, még pedig kéregpapírból, 30—40 cm. nagyságban, tőzeglappal kibérelve s fehér, fényezett papirossal kiragasztva. Minthogy a növendékek növény- és rovargyűjteményei az élet számára is készülnek, nagyon kívánatos lenne, ha azokban képviselve lenne hazánk egyéb vidékeinek is egynéhány jellemző rovára, növénye. S itt ismételtlen felidézem s ajánlom újabb figyelmébe kartársaimnak a Wagner János által réges-régen hangoztatott „iskolai cseréösszeköttetéseket“. Milyen szívesen küldenék én tanítványaim gyűjteménye részére pl. széki lilegért, magyar szikórért, királydinnyéért . . . hőscincért, szarvasbogarát, apollólepkét . . . cserébe!

Az egész állat- és növényvilágot felölelő teljes *kézi- vagy tanulógyűjteményre* elsősorban az egyes képző-intézeteknek van szükségük, hogy általuk a tankönyv segélyével természetes példányokon vagy készítményeken tanulhassa meg a növendék az egyes állatok s növények legfőbb sajátosságait. Céljukat s a tanulásban való nagy fontosságukat már 12 év előtt hangsúlyozta Vängel Jenő dr. a „Magyar Tanítóképző“ hasábjain. A gyakorlati órák alatt a rovargyűjtemény elkészítése után fordítsunk legalább két órát ezek készítésére is, hogy minden növendékünk vihessen ki magával legalább 5—6 darabot az életbe. A rovarokat, mohokat, zuzmókat és egyes gombákat (anyarozs, gabonaüszög, peronospora) fajonként szokás fakerettel ellátott, alul és felül üvegfedelel dobozkában elhelyezni. A szárazon ki nem készíthető kisebb állatokat, növényeket, mint a gőtét, rovarlárvát, százlábút, pókot, piócát, gilisztát, csillárkát, fonalmaszatot stb. közönséges parafadugós hengerüvegbe tegyük. A szárított növényeket, vagy növényrészeket (levél-, virágzat-, termés-, gyökérformák) vastagabb rajzpapírra ragasszuk fel s hogy a portól s a rongálástól is megvédjük, átlátszó celloidin papirossal borítsuk le.

A *csontvázkészítésre* és *állattömésre* kevés időt fordíthatunk, ha a gyakorlatoknál az elsősorban végzendőkre fektetjük a főszűlyt. Minthogy egy teljes csontváz kikészítése és felállítása nemcsak sok gyakorlatot és türelmet, hanem főként sok időt is igényel, azért teljesen megelégedhetünk avval az eredménnyel, ha növendékeink 1—2 koponyának, (macska, nyul, vakond), végtagnak (disznó), madárszárnynak és függesztőinek, szegycsontnak, madárlábnak a kikészítését elsajátítják. Az állattömést legfeljebb mutassuk be; ennek alapos begyakorlására azonban a jelen viszonyok között időt nem fordíthatunk.

Másként állunk a *rovarvázkészítéssel*. Ezeknek előállításához aránylag kevés berendezés s kevés idő kell, azért ezeket tömegtanítás alakjában is végeztethetjük. Követeljük meg, hogy minden növendékünknek legyen legalább 1—2 rovarváza. Tapasztalásom szerint két óra alatt tanítványaink átlagban szétszedik, kikészítik és formálják a rovar, s ha a felragasztáshoz szükséges kartonpapírt a szépírási órán írják meg, úgy a 3. órán már fel is ragasztják. Az így készített váznak végső befejezése, t. i. üvegfedéllel ellátott fadobozkába való elhelyezése a szlőjd-órán történjék.

Ami az állatmeghatározásokat illeti, azok főként az ízelt-lábúakra (rovarokra) szorítkoznak, mert a többi állatkörök fajai közismertebbek. A tanuló-ifjúság számára írt rovarhatározó munkában, sajnos, igen szegény irodalmunk, mindössze *Abafi-Aigner*: „Magyarország lepkéi“ és *Cseri*: „Bogárhatározó“-ja említhetők fel. Ez utóbbi munka is a hazai bogárfajoknak alig $\frac{1}{3}$ -át öleli fel. *Csiki Ernő*: „Magyarország bogárfaunája“ című értékes művéből még csak az I. kötet jelent meg, *Kohaut R.* „Magyarországi szitakötőfélék természetrajza“ pedig annyi morfológiai ismeretet tételez fel, mint amennyit a növendékek átlagának nem adhatunk. Ennél fogva meg kell elégednünk avval az eredménnyel, ha növendékeink *összehasonlítás útján* fel tudják ismerni az egyes fajok közötti feltűnőbb különbségeket. Erre a célra legyen a tanteremben vagy egyéb hozzáférhető helyen közszemlére állandóan kitéve olyan, jól meghatározott rovargyűjtemény, mely a környék közönségesebb fajait a tudományos rendszer szerint elrendezve tartalmazza. Ilyen gyűjtemény a tanár és a növendék közös munkájával 4—5 év alatt minden intézet részére összeállítható.

A *növénymeghatározásokat Cseri*: „Növényhatározó“-ja és *Wagner János*: „Magyarország virágos növényei“ és „Gyomnövények“ című munkái után végeztessük. Én a növénymeghatározási gyakorlatokat az I. és II. évfolyam tavaszi időszakára hagyom, mert akkorra már van elég morfológiai ismeretük növendékeinknek. A növénymeghatározás kitűnő megfigyelő- és ítélőképességgel fejlesztő eszköz s igen jól felhasználható növénymorfológiai ismétlésekre is.

Az *állatboncolások* és az egyes *állati szervek vizsgálása* legyen egyik legfontosabb anyaga a biológiai gyakorlatoknak. Akiknek az ember- és az állatanatómiát így volt alkalmuk megtanulni, s akik már ily módon tanítják növendékeiket is a természet helyes

megismerésére, azoknak felesleges e gyakorlat-csoportozat nagy fontosságát külön fejtegetnem. A népiskolai tanítónak is első sorban erre van legnagyobb szüksége, mert ezzel teheti tanítását érdekessé, szemléletessé, tartalmassá, s maradandó értékűvé. Boncolások által ismerkedjenek meg növendékeink a házi macska vagy nyúl, a csirke, galamb, béka, hal, kagyló, csiga, csibor és a rák szervezetével, a szívveréssel, a vérkeringéssel, a lélegzéssel, a vér, a szív, a tüdő, gége, vese, agyvelő, a szem szervezetével, a csilangó-mozgással s akkor maradandók lesznek megszerzett ismereteik.

A mikroszkópi gyakorlatok intenzivebb végzése, bármennyire is kívánatos volna, tanítóképzőink s népiskoláink mai viszonyai között nem lehetséges. Meg kell elégednünk az előgyakorlatok végzésével s egynehány könnyebben végezhető állat és növény mikroszkópi preparátum készítésével, állandósításával. Különös gondunk legyen arra, hogy növendékeink tudjanak bánni a mikroszkóppal s fordítsunk több időt inkább a tanítás anyagával kapcsolatos kész mikroszkópi preparátumok vizsgálatára, tanulmányozására.

A növényfiziológiai gyakorlatok anyagát a tantervi utasítás elég részletesen tárgyalja, azért itt nem részletezem azokat, legfeljebb azt kívánom hangsúlyozni, hogy ezeknél is elsősorban a népiskolai tanítás követelményeire legyünk tekintettel.

A népiskolai természetrajzi szertárak egybeállításának és kezelésének összefoglaló ismertetése legyen mintegy betetőzése két évi munkánknak. Abból a nagy anyagból, melyet két éven át feldolgoztunk, válogassuk ki azokat, melyek a népiskola szempontjából értékesíthetők s rendezzük el úgy, hogy növendékeinknek teljes képe legyen minden munkálatról. Emeljük itt ki, hogy az ügy iránti szeretettel, lelkesedéssel és buzgósággal mindenütt lehet valamit teremteni. S ha eleinte lassan is halad előre munkánk, a kitartás sikerre vezet!

Ami már most a felsorolt gyakorlatcsoportok *elvégezhetőségét* illeti, az eddigiekből világosan kitetszik, hogy okos beosztással s a szülői tanártársunkkal előzetesen megállapított munkaterv alapján két év alatt sokra mehetünk. Nálunk pld. a szülői-órákon a növendékek minden évben elkészítenek egy-egy 30—40 cm. méretű papir- vagy üvegfedeles fadobozt a rovargyűjtemény részére, 6—6 fakeretet a rovarvázak és a tanulógyűjtemény részére; több faállványt a csontváz s egyéb vázrészek felállításához, mesterséges

fészekodvakat, hernyóházakat, lepkefeszítőket, növénygyűjtőtáblákat stb., sőt a szépíráson írák meg a rovarvázakhoz szükséges felírásokat is.

Ismerve már most a *gyakorlatok* anyagát, ezek *időbeli elrendezésében alkalmazkodjunk szorosán és következetesen a részletes tanítási menetünkhöz.*

Ami végül a növendékek *óránkénti foglalkoztatását* illeti, az ellenőrzés és irányítás intenzivitása céljából kívánatos volna, hogy az egész osztály ugyanazon fajta gyakorlatokat végezze, minthogy azonban ez a mai viszonyok között legtöbb helyen kivihetetlen, azért megfelelő számú csoportokban végeztessük, ügyelve azonban arra, hogy minden csoport, minden gyakorlatanyagot elvégezzen.

A következőkben a tanév egyes időszakaira (ősz, téli, tavaszi) tagolt, *részletes tanítási menet*et nyújtok, külön megjelölve az első-sorban végzendő gyakorlatokat s ezek után mindenütt felsorolok olyan gyakorlatokat is, melyeket szertári készletünk gyarapítására magunk készíthetünk el, vagy pedig a tárgy iránt különösebben érdeklődő, ügyesebb tanítványainkkal végeztetünk el.

A tanítás anyagával kapcsolatban végezhető gyakorlatok.

I. osztály.

A) Az őszi időszak tanítási anyagában:

1. A virágos növények gyűjtésének, préselésének, szárításának, felragasztásának, a gyűjtemény összeállításának és gondozásának módja és eszközei.

2. Útmutatás növény-, ökológiai- és biológiai megfigyelések végzésére.

3. Beszámolás arról, hogy a botanikus-kertben, vagy a kirándulásokon ki milyen megfigyeléseket tudott végezni? (Megfigyelhetők pl.: a növény földbeli részeinek alakulata; a levelek viszonylagos nagysága, elhelyezkedése és védekezési eszközei; a beporzást, magkiszóródást, a terjesztést elősegítő berendezések; a levelek őszi színváltozása; a lombhullás sorrendje; bizonyos talajnemű növények teremnek? stb.)

4. A kirándulásokon gyűjtött anyag (növények, gyökér-, levél-, virág-, termésformák, magvak, stb.) feldolgozása, gyűjteménybe rendezése.

5. A tanult virágalkok diagrammjainak lerajzolása.

6. Az őszi időszakban tanult növények csoportosítása, gyakorlati szempontok, termőhely stb. szerint.

7. A botanikus kertben végezhető őszi munkálatok. Terrarium, aquarium berendezése és benépesítése.

Megfigyelésül szolgálhat: a madarak költözése, kóborlása.

B) *A téli időszak tanítási anyagában:*

1. Házinyúl vagy macska-boncolás.

2. Valamely kisebb emlős fejtárájának, lábvtárájának (pl. sertés) kikészítése.

3. Az emlősök és madarak száraz úton való kikészítésének és jó karban való tartásának módja és eszközei. Kisebb emlős- vagy madártömés megkísérlése.

4. Csirke-, galambboncolás.

5. A mikroszkóp leírása és kezelése. Mikroszkópi előgyakorlatok.

6. Különböző szőrök, tollak, selyem, gyapot, gyapjú vizsgálata mikroszkóp alatt és lerajzolása. Állandósítás kanadabalzsamban. A toll színe áteső és ráeső fényben.

7. Az állatok nedves úton való kikészítésének módja és eszközei. Üveg neműek, konzerváló folyadékok, borszesz-, formalinkészítmények felállítása, légmentes elzárása.)

8. Készítsünk formalinkészítményt a csúszómászókból, a két-éltűekből, a csirke tápláló-csatornájából. Állítsuk össze a béka fejlődését formalinban (borszeszben).

9. Békaboncolás. Békásitus formalinban.

10. Halboncolás (ponty, csuka). Halsitus formalinban.

11. A vérkeringés demonstrálása a béka kifeszített nyelvében, vagy uszóhártyáján, az aranyhal farkuszóján.

Megfigyelések és másodsorban végezhető gyakorlatok:

Melyek lakóhelyünk állandó, kóborló s téli vendégmadarai? Figyeljük meg életmódjukat! Készítsünk a napraforgó magvas tányérjaiból madáretetőt, állítsuk fel az erre alkalmas helyre s figyeljük meg, hogy mely madarak látogatják? Készítsünk a szarvasmarha összetett gyomra egyes darabkáiból formalinkészítményt; az egyszerű (nyul, macska) és összetett gyomorból (juh) szárazkészítményt! (A gyomrokat a nyelőcső és a vékonybél egy darabkájával együtt jól kimossuk, levegővel telefujjuk, lekötjük és megszáritjuk.) Állítsuk össze valamely gerinces állat teljes csont-

vázát! Boncoljunk siklókigyót, gyíkot, gőtét! Készítsünk madárlábgyűjteményt, a halpikkelyekből mikroszkópi preparátumokat! Készítsük ki a hal kopolyúkosarát!

C) *A tavaszi időszak tanítási anyagában:*

1. A tavaszi kirándulásokon gyűjtött anyag feldolgozása.

2. Beszámolás arról, hogy a botanikus-kertben vagy a kirándulásokon ki milyen megfigyelést végzett? (A megfigyelés tárgya lehet pl.: a rügyezés, a lombfakadás, a viritás és termésérlelés sorrendje; védekezési módok a korai fagyok, hideg ellen; mely növényeket porozzák be a rovarok, a szél? Önbeporzás. Hogyan védi a növénya virágport? Az árnyék vagy az erős napfény milyen alakító hatással van a növények leveleire? Levélmozaikgyűjtés, stb.)

3. Csiráztassunk egy-, két- és többszikű növényt nedvesen tartott itatóspapiros, kék lakmuspapiros vagy fűrészpor között; továbbá földdel befedett márványlapon s figyeljük meg a változásokat! A csirázás föltételeinek a megállapítása.

4. „1 kg. a szabadból hozott földből hány gyomnövény csirázik?!“ (Wagner J.)

5. „Magvizsgálat tisztaság és csirázóképesség szempontjából.“ (Csaplár A.)

6. Végezzünk gyökérkimosásokat a főgyökér, a gyökérágak és gyökérhajak (szőrök) előtüntetésére!

7. „Különböző korú növények, vagyis a fejlődés fokozatait feltüntető palánták preparálása (mag, csirázásnak induló mag, csiránövény, fiatal palánta stb.)“ (Wagner J.)

8. A botanikus kertben végezhető tavaszi munkálatok. Aquarium, terrarium benépesítése.

9. Bizonyos virágalakoknak rajzoljuk le a diagrammjaikat! Gyakorlati csoportosítása a tanult növényeknek.

10. Útmutatás a nyári nagy szünetben végzendő biológiai megfigyelésekre és gyűjtésekre.

Megfigyelések és feladatok:

A madarak visszaköltözésének, fészkelésének, fiókáik etetésének megfigyelése. Bizonyos idő alatt hány rovarot kapnak a fiókák? A község határában mely emlősök, madarak stb. észlelhetők? Figyeljük meg a kúszó, kapaszkodó, felfutó növényeket! Csoporkint gyűjtessünk a nyári szünetben mérges-, gyógyító-, gyomstb. növényeket! Bizonyos földterületek flórájának begyűjtése. Linné rendszerének összeállítása stb.

II. osztály.

A) Az őszi időszak tanítási anyagában :

1. Bogárvázkészítés.
2. A csibor vagy csíkbogár emésztőkészülékének vizsgálata.
3. A mézelőméh gyűjtőkészülékének és szájrészeinek vizsgálata. A méh- és darázsfulánk összehasonlítása.
4. Lepkeszárny- és lepkepikkelyekből, légcsövek- (trachea) és légnyílásokból (stigma) mikroszkópi preparatum-készítés.
5. A bolha, ágyi poloska, fillokszéra, tetű, összetett szem vizsgálata mikroszkópon. Állandósítás.
6. Valamely rovar fejlődésének összeállítása borszeszben, vagy szárazon fadobozban (lepkék).
7. Készítsünk a népiskola céljainak megfelelő rovargyűjteményt! (A házban, ház körül, kertben, mezőn, erdőben és vizekben élő hasznos és káros rovarok gyűjteménye.)
8. Kézi- vagy tanulógyűjtemény készítése, különös tekintettel a népiskola igényeire.
9. Készítsük el a keresztes-pók, a skorpió, vagy valamely százlábú bőrvázat! Vizsgáljuk meg a pók szövőkarmát és szövőkészülékét!
10. Folyami-rák boncolás. Rákvázkészítés.
11. Az ehető vagy meztelen csiga, a tavi- vagy festékkagyló anatómiája.
12. Galandféreg, trichina-preparátum vizsgálata.
13. Ázalék-állatkák, amébák vizsgálata egy csepp pocsolya-vízben. Élősködő egyszéjtűek, spórák-állatkák tanulmányozása.

Megfigyelések és másodsorban végezhető gyakorlatok :

Gyűjtjük össze vagy figyeljük meg a botanikus-kertet, a gyümölcsös-kertet, vagy csak egyes növényeket (gyümölcsfákat) látogató rovarokat! Neveljünk fel különböző hernyókat s figyeljük meg, hogy a táplálék változtatása milyen átalakító hatással lesz a lepke színezetére? Az aquariumunkban tanulmányozzuk az édesvízi hidra, vagy más állat életműködéseit! Hasonlítsuk össze a különböző rovarszárnyakat, továbbá a légy, szúnyog, poloska, lepke stb. szájrészeit s készítsünk belőlük állandó preparátumokat! Vizsgáljuk meg a nünüke, katicabogár, kagyló, giliszta stb. véréit, a csiga reszelőjét mikroszkópon! Készítsünk a gazdaságilag káros

hernyókból, a gubacsokból gyűjteményt; a pókokból, százlábúakból borszeszkészítményt; a zöld szöcskéből, a lőtűcsökből, a konyhai svábbból bőrvázát; az édesvízi szivacs kovatűiből mikroszkópi preparátumot! Boncoljunk földi gilisztát vagy pócát!

B) *A téli időszak tanítási anyagában:*

1. Élő (vereshagyma, vizifonal) és elhalt (bodza) növényi sejtek vizsgálata.

2. Keményítő- és sikérszemcsék vizsgálata.

3. Növényi színanyagok és szőrök vizsgálata.

4. Egy- és kétszikű növény szárából hossz- és harántmetszet. Lomblevél- és gyökérmetszet.

5. Élő- és elhalt állati sejtek és szövetek vizsgálata. (Anyag: a béka bőrének epidermise, szájpadrása, légsöve, bélfodra, izma, idege. Kagylókopolyú, rovarizmok és készpreparátumok.)

6. Különböző vérsejtek vizsgálata.

7. Borjúszív, borjútüdő, gége, légső vizsgálása. A lélekezés bemutatása. Kéndioxid kilehelés. A vénás (oxidált) és arteriás (redukált) vér közötti különbség.

8. Disznóvese, tyúktojás vizsgálata.

9. Borjúagyvelő, borjúszemboncolás.

10. Készpreparátumokon megfigyelendő az agy- és gerincvelő átmetszete, az ideghártya, bőrátmetszet, bélcsatorna, fog-, csontcsiszolat, máj, lép, vese stb. szövettani szerkezete.

Másodsorban végezhető gyakorlatok:

A sejtfallvastagodás, protoplasma-mozgás, sejtosztódás vizsgálata. A csontföld és csontporcogó kimutatása. Kézigyűjteményben 1—1 dobozban egymás mellé helyezhető az üvegszárnyú lepke (Sesia, Trochilium) és a darázs (Vespa), a mézelő-méh vagy here és a méhutánzó légy (eristalis), a poszméh és a pöszörpihe-légy (Volucella) stb., mint hazai példák az áruházkodásra.

C) *A tavaszi időszak tanítási anyagában:*

1. A város határában található edényes virágtalanok, mohok, ehető és mérges gombák, gabonán vagy más kulturnövényen élősködő gombák, zuzmók stb. begyűjtése s feldolgozása.

2. Az edényes virágtalanok spóratartóinak és spóráinak vizsgálata. Gombaspórák. Rozsdagomba, gabonaüszög, anyarozs.

3. Penész- és élesztőgombák, sörélesztő, eceterjesztő-gomba vizsgálata.

4. Vizifonal vagy békanyál, kovamoszatok, csillárka (ehara) vizsgálata.

5. Rügy- és virágporkvizsgálat.

6. Vízkultúra. Különböző sóoldatban való tenyésztés.

7. Egyes fontosabb és könnyebben végezhető növény-fiziológiai kísérletek gyakorlása. (Ilyenek pl. a be- és kiszivárgás, a gyökérsnyomás és a párolgás szívóerejének a bizonyítása. A keményítőképződés feltételeinek a megállapítása. A hő- és a napfény különféle színű sugarainak hatása a klorofil képződésére. A növényekből kiszabandó oxigén, a tápláló nedvek áramlásának kimutatása. Geotropizmus, heliotropizmus stb.)

8. Növényhatározások.

9. A népiskolai természetrajzi szertárak egybeállításának és kezelésének összefoglaló ismertetése.

10. Útmutatás ásvány- és kőzetgyűjtésre.

Másodsorban végezhető gyakorlatok:

Zuzmótelep vizsgálata. Bakterium-kultúra. Levélerezet-gyűjtemény. A gyökér-, levél-, szár-, virág- és termés-gyűjtemény kibővítése. Az intézeti szertár tanulmányozása.

Kassa.

Móczár Miklós.

Különfélék.

Az ifjusági cserkészlet a tanítóképzés szolgálatában.¹⁾

A külföldön egy életrevaló s nem kis jelentőségű mozgalom indult meg, melynek hazánkban is már több helyen akadt követője középiskoláinkban s itt-ott tanítóképző-intézeteinkben is. Ez a *boy scout* —, magyarul *cserkész-mozgalom*, melyet Baden Powel angol generális indított meg. Angliában és az Egyesült-Államokban több millióra, Németországban, Franciaországban, Olaszországban, Oroszországban, Dániában, Svédországban, Görögországban stb. sok százezerre szaporodott fel a boy scoutok (cserkészfiúk) hadserege. A mozgalom keletkezésekor, a burháboru idejében tulajdonkép a

¹⁾ Felolvasatott a választmány f. hó 16-iki ülésén.

haderő céljait akarta szolgálni, azonban végeredményében mélyen bele vág a pedagógia barázdáiba, mint ezt látni fogjuk.

Célja: a haza ifjuságát testileg, lelkileg és erkölcsileg egészséges és edzett, magukat fegyelmezni tudó férfiakká nevelni, kik bármilyen körülmények és viszonyok közt öntudatosan és önállóan tudjanak gondolkodni és cselekedni, hogy hazájuknak és ember-társaiknak mindenkor és mindenütt megbízható támaszai lehessenek.

A cél elérésére szolgálnak: a szervezett, kisebb csoportokban való kirándulások és e kirándulásokkal összekötött különféle ügyességek elsajátításának gyakorlása, melyeknek adandó alkalommal hasznát vehetik. Megtanulják mindennek a gyors észrevételét, a tájékozást erdőn, mezőn, hegyek és vizek közt; a nyomozást, az ember és állat nesztelen megközelítését; sátorkészítést, hidverést, a távolság és irány meghatározását, ételek elkészítését, segélynyújtást, életmentést, mindennemű akadály és nehézség leküzdését, megsztják a lélekjelenlétet, kitartást, a testi fáradalmakat.

Már magában az, hogy a cserkész ifjak „munkája“ a szabad természetben folyik le, meneteléssel, akadályok leküzdésével, szóval fáradsággal van összekötve, testedzési és egészségi szempontból nagyon fontos.

Nevelési szempontból azonban még nagyobb jelentőséggel bír, mert a cserkész ifjaknak törvényeiken alapuló kötelességei igazi jellemképző erővel hatnak a fejlődő 12—19 éves ifjakra. A cserkész fiuktól törvényeik szigorú becsületességet, feltétlen engedelmességet, szótartást, pontosságot, önfegyelmezést, alázatosságot, udvariasságot, jó modort, áldozatkészséget, mértékletességet, takarékosságot, kötelességtudást és vallásosságot követelnek meg.

Ez a mozgalom a mai rideg és önző életviszonyok, az anyagiak után való szertelen túlekedés közt fölötte jó hatással van a tanulóifjak kedélyére és nagy szolgálatára az altruista és philanthropikus törekvéseknek. Mily nemes feladatot tűz a cserkész ifjak elé a többi közt az a kötelesség, hogy minden cserkész fiúnak naponként legalább is egy jótettet kell véghez vinnie!

„Légy mindig kész segíteni másokon! — Védjed a gyengéket és ments ki másokat a veszélyből!“ — mondja törvényeiknek egyik pontja.

A cserkész-mozgalom elől a tanítóképzésnek sem szabad kitérnie, sőt meg kell ragadnia az alkalmat, hogy bele illessze a maga keretébe s a maga céljai részére kellő módon kihasználja azt. Mert kinek kell pontosnak, mértékletesnek, kötelességtudónak,

takarékosnak, jellemesnek, testileg, lelkileg edzettnek lenni, ha nem a tanítónak?! S kinek van leginkább szüksége az önbizalomra, lélekjelenlétre, kitartásra, önmegtagadásra — és arra, hogy az élet minden viszonyai közt fel tudja magát találni, mint a tanítónak?! — kik közül igen soknak a világtól távol eső vidékeken, falvakban, pusztákon kell apostoli feladatokat teljesíteniök, igen sokszor olyan helyeken, ahol sem rendes lakást, sem rendes étellemezést nem kaphatnak s ugyszólván mindenről maguknak kell gondoskodniok.

Hogy miként képzelem én a boy scout-mozgalmat a tanítóképzés keretébe beilleszteni, elmondom a következőkben :

Hetenként egy délutánt télen-nyáron a cserkészetre kellene szánni. Az intézet buzgó tanárai közt mindig akad, ki a mozgalom vezetését, irányítását magára vállalja. Ha nem akad önkéntes vállalkozó, a testgyakorlás tanárának volna a kötelessége a vezetés. A cserkészeti intézményét vezető tanár (cserkész tiszti) ismertetné meg a cserkész ifjakkal kötelességeiket, oktatná ki őket teendőikre s ő küldené ki a 6—8 tagból álló őrséget „munkába“. Cserkészruhára a tanítónövendéknek nincs szüksége, legfeljebb cserkészkalapra s a felszerelések közt hátizsákra, botra ; a hátizsákban katonai térkép, pohár, iránytű, balta, zsineg, kötszerek stb.

Az őrsök elindulnak (ahány órs, annyi felé) a vezető tanár által kijelölt vidékre, tájakra, ismeretlen helyekre katonai térkép nyomán az őrsparancsnok vezetésével. A cserkész-fiúk mezőkön, erdőkön, hegyeken, völgyeken barangolva megismerkednek a környékkel, annak patakjaival, csermelyeivel, gyalogutjaival, ösvényeivel, hidjaival stb. Ha nem volna a patakon át vezető hid, vagy más átjárás, vagy ha csak nagy kerülővel tudják azt elérni, a kezük ügyében lévő szerszámokkal, eszközökkel készítenek átjárást a vizen. Megismerkednek menés és pihenés közben a környék madairaival és más állataival, növényeivel, virágaival, fáival, ásványaival. Utközben találkoznak pásztorgyermekekkel, elbeszélgetnek velük iskolájukról, a tanulásban tett haladásukról, leckéjükéről, házi viszonyaikról, megfigyelik gondolkodás- és beszédmódjukat, kifejezéseiket stb. (Gyermektanulmány.) Találkoznak az erdőben, mezőn dolgozó emberekkel ; szóba állanak velük. Megfigyelik szólásmódjukat, dalaikat, munkájukat, ruházatukat. (Néprajz.) Szegény, bajba került fuvaros emberre akadnak, kinek lovai, vagy ökrei nem bírják a pocsolyából kivontatni a megterhelt kocsit ; kéri, hogy ne ütlelje állatjait. Segítenek az akadályokat elhárítani, hogy az igavonó állat birjon a megrakodt kocsival. (Állatvédelem.) A másik

ember kocsjának kereke, vagy rudja törött el, vagy feldőlt; nem bír tovább menni. Segítenek rajta. Amott egy öregember küzköd az erdőben összegyűjtött faágakkal, nem bírja a hegyről leszállítani terhét. Segítenek neki. A pásztorgyermekek tilosba ment a tehene, sertése, juha, kecskéje. Egyedül van, nem mehet a renitenskedő jószág után, mert ha észreveszi a nyáj, hogy pásztor nélkül maradt, szétzüllik. A cserkészörség két tagja a vezető parancsára a nyájhoz tereli a szökevényt. S a többi. Ki tudná leírni mindazokat az eseteket, melyek egy-egy kirándulás alkalmával előadhatják magukat?!

Az őrszem a faluba érkezik. Megfigyeli a házak külsejét, építkezését; benéz az udvarba, a házba, szemügyre veszi annak berendezését; nyájasan, barátságosan elbeszélget a ház népével. Betérnek a tanítóhoz. Megkérlik, hogy megfigyelhessék tanítását. Megnézik a tanulók írásait, rajzait, kézimunkáit. Kérdezősködnék egyes tantárgyak tanítási módja felől, hogy egybevevessék saját módszertani ismereteiket az idősebb tanító kialakult módszerével. Érdeklődnek az ismétlő-iskola, a népkönyvtár, az ifjusági egyesület, a hitelszövetkezet stb. viszonyai, a faluban divó egyházi énekek és népdalok felől. Megnézik az iskola berendezéseit, felszereléseit, a tanító kertjét, faiskoláját, méhesét, gazdaságát. Kérdezősködnék az iskola, a tanítói állás, a nép nyelvi, gazdasági s egyéb viszonyai felől.

Tovább mennek a térképen kijelölt irányban. Alkalmas helyen letelepszenek. Elköltik magukkal hozott ennivalójukat. Néhány dalt énekelnek kvartettben, duettben, aztán hazafelé tartanak más uton és más vidéken, mint amerre jártak. Jó, ha két-három, különféle uton elindult cserkészörs a megállapított helyen a kitűzött időben találkozik, együtt indul haza, élményeit, eseteit egymásnak elbeszéli s a jól végzett „munka“ után testileg elfáradva, de lelkiileg felüdülve a meghatározott időben pontosan hazaérkezik. Téli időben madáretetőket helyeznek el s időnként ők, vagy más örsök, vagy őrszemek megnézik azokat s az összegyűjtött kenyérmorzsát, vagy magot elhelyezik benne. (Madárvédelem.)

Egyik nap délutánján a kiküldött cserkészörsök összejönnek s a vezető-tanár (cserkész-tiszt) előtt beszámolnak a látottakról, tapasztaltakról, élményekről és „munkájuk“ minden epizódjáról. A vezető-tanárnak a dolga, hogy egyik-másik örség, vagy őrszem kiválóan végzett „munkáját“, valamely szebb, kimagaslóbb emberbaráti célt szolgáló esetet, cselekedetet a tanári testületi értekezleten bejelent és nyilvánosan megdicsértet.

Hazánk minden vidékén mások és mások a viszonyok, tehát

minden tanítóképző-intézet a maga helyi viszonyai szerint fogja irányítani a cserkészőrszem „munkáját“, mely végső eredményben ugyanazon cél felé törekszik a haza minden tanítóképző-intézetében.

Hazánk tanítóképző-intézeteinek tulnyomó része nemzetiségi vidékeken van elhelyezve. Ezekben az intézetekben hazafias szempontból is nagy jelentőségű a cserkészmozgalom. A román, horvát, szerb, tót, német stb. tanítónövendékek többségben lévő magyar társaikkal együtt rándulnak ki. Az iskola padjában és az internátusi rendszer mellett és felügyelet alatt nem fejlődhetnek ki a kollegiális viszony és a bajtársi szeretet úgy mint a közös küzdelem és a közös akadályok elhárítása közben, melyek konszolidálják és együttes munkára serkentik a különböző nemzetiségű cserkész ifjakat. A bajtársi viszony, a közös küzdelem nevelőleg hat és *a közös haza szeretetére vezet!*

Ezek mellett a leendő tanítónak jövő munkaköre miatt is meg kell ismerkednie a cserkész-mozgalommal, mert a falu ifjuságát eme, előreláthatólag a rép közt hamar elterjedő mozgalomban neki kell vezetnie. Aztán valljuk meg, a tanítónövendékeknek mai elfoglaltságuk mellett nagy szükségük van arra, hogy hetenként egy délután felszabadulván az iskolai és internátusi korlátok alól, a szabadban szabadon mozogjanak, élvezzék a tiszta levegőt, gyönyörködjenek a természetben és ha a szükség úgy kívánja, előforduló esetekben alkalmuk legyen önállóan cselekedniök, segíteni társaikon és felebarátaikon, miáltal szivük nemesedik, akaraterejük növekszik és jellemük erősödik.

Felszólalásomnak az a célja, hogy erre a nevelésügyi mozgalomra különösebben is felhívjam a tanítóképző-intézeti tanári testületek figyelmét. Foglalkozzanak vele mindenütt, tegyék tanácskozásuk tárgyává, beszéljék meg a helyi viszonyok szerint a cserkészőrsök „munkájának“ programját.

Egyesületünk választmányát pedig arra kérem, hogy ezt az ügyet felszinen tartva, ülésein tárgyalja. A cserkész-mozgalom jelszava: „Légy résen!“ Mi tanítóképző-intézeti tanárok is legyünk résen s a közjó érdekében a tanügyi kormány jóváhagyásával és támogatásával elég jókor vegyük ki részünket ebből a mozgalomból is.

Ezt indítványkép van szerencsém a t. választmány elé terjeszteni.

Budapest.

Margitai József.

A rajzszerző anyagának milyenségéről, annak gyűjtési módjáról és a rajzteremről.

Annak, ki örömet leli a szemlélődésben, jól esik elmélyedni a körülötte lévő tárgyak színeiben, formáiban. Mindenik mond neki valamit, minden részletecske megszólaltat egy érzést és így oly közel férkőzik az ember lelkéhez, hogy akarva nem akarva, kénytelen foglalkozni azzal. Olyan ez, mintha az ember létezése hozzá volna kötve a velük együttéléshez és így egymást szolgálva közösen segítik elő a jelenlegi kialakulást: a tárgyak az ember kényelmét, az ember kényelme pedig a tárgyak formáinak létrejöttét. *A fejlődő kényelem új formát hoz létre!*

Ezek a gondolatok foglalkoztattak engem, mikor a tanterv és utasításban a „használati tárgyak“ — rajzolás céljából — kifejezést olvastam. E kifejezés mintegy gondolatindító áll ott s kényszeríti a forgatót, hogy annak minden mondatába belemélyedjen s hozza felszínre a saját egyéniségének legmegfelelőbb foglalkozási körből azt, ami lelkét megragadta és a közre nézve hasznosnak tart. Ott van a sorok között elrejtve, — előlegezett bizalomként, — hogy a magyar tanár mindig megtalálja önmagát, éppen azért határozott kifejezésekkel kezét megkötni nem szabad, mert csak így lehet a fejlődés biztosított, így lehet az új gondolat egy újabbnak alapja, mely mindig termékenyítőleg hatja át az alkotó lelkét. Természetes esze tudatában a legmélyebben életbevágó dolgokban a pillanatok hatása alatt cselekszik. E pillanatoknak köszöni nem egy mélyreható hatalmas intézmény a létezését, így születtek meg az alapvető eszmék felcsillanásai, azután a természetes ész törvényszerűségén keresztül logikusan fejlődött azzá, ami a tantervben a finomságok egész árnyalataival együtt van.

Így a gondolatoknak egész láncolata fűződik ehhez az egy kifejezéshez, mikor arról beszél, hogy a rajztanításnál „használati tárgyat“ is rajzoltassunk. Csak a megértője kevés ennek a szép gondolatnak, mert különben *nem árasztanák el az országot a legkülönfélébb árjegyzékek*, kínálva élettelen, száraz portékát megvétele. Ha nem volna biztosított az alap, melyre számításait fektették, úgy már rég megszűntek volna önmaguktól és erőtlenül visszaestek volna s azóta a feledés takarná őket; de tudják, hogy a kevésbbé gondolkodni szeretők kényelme a legbiztosabb tőke. Talán jól is számítanak! Éppen ez ellen a „jó számítás“ ellen volna néhány gondolatom, *melynek tovább fejlesztése megmentené a rajz-*

szertárakat az elposványosodástól, a ridegségtől. A való életet kell oda bevinni, hogy legyen meg a tanterv elrejtett, de kincset érő alapeszméje: használati tárgy. Tehát az ember közvetlen köréből, a vele együttélésből kell azt megszerezni, hogy ott benne újra életet adjon. Nincs valami nyomasztóbb, mint a kereskedésből beszerzett s tisztán csak üzletre alapított, minden természetesség nélkül való tárgyak együtt látása a rajzszerződésben. Ott van a kereskedés rideg, kalmár módra való kiszámítása titkos jegyekkel felírva mindenik darabon... mutatva, hogy annak az élethez eddig semmi köze nem volt, nem is az életszüksége hozta létre, hanem a „jó számítás.“

Pedig ha a kutató emberiség alaptermészetét vizsgáljuk, lép-ten-nyomon ott van előttünk leszűrt igazságként: hogy azok a nemzetek, melyeknek eredete, multja messze visszanyulik a történelemben, szeretnek e multba — mint késői unokák — visszatekinteni, hogy lássák, tudják fejlődésük lépcsőfokait. Kikeresik az idő adta patinás multból a régi életnek legelső szikráját kronológikus sorrendben, folytatva a jelenig. A szokás, az életkörülmények, a fejlődő kultúra, a sajátos bélyeget maga után hagyja minden időben. Szinte mondhatnám, emlékként maradt meg egy-egy darab, hogy tanuljuk azon megbecsülni a multat, hogy szálljon vissza lelkünk a homályba, derítsen fényt abban következtető képességünk, élénk fantáziánk segítségével.

Nem tudom megállani, hogy példát ne hozzak fel a fentebb elmondottak illusztrálására. Lehet, hogy csak nekem oly értékes az étellel közvetlen összefüggésben állt tárgy, így pl. egy régi négyzetes fakézilámpa jut eszembe, — szertárából — mellyel talán boldog emlékü nagyanyáink jártak a hajnali misékre, nagyapáink le a pincébe, talán ez volt a családi esték kedves világító eszköze... Akármilyen volt, de az bizonyos, hogy az élet nyoma, a használat bélyege, eltörölhetetlenül meg van rajta. Fája megfüstlődött a faggyuagyertya durva kanócától, itt-ott vastagon áll a lecsepegett faggyu rajta, üvege elhomályosodott az időtől, egyik-másik kitörött, meghasadozott... Idők teltevel a régiség meg nem vehető patinája összefoglalt mindent azon, majd Isten tudja hová verődött el, hogy meg nem semmisült; talán bizony a gondos unokák szeretete mentette meg az enyészettől, vagy újabb idők kényelme kiszorította helyéből e primitív világító eszközt s a padlásra tették, onnan pedig szertárába került; most annak egyik legkedvesebb, leghasználhatóbb darabja az. Összehasonlításként

párhuzamot vonok a tanszerkereskedőtől drága pénzen beszerzett tárgyak között és a nyüzsgő, eleven életet élő, bizonyító példány között. Vegyük elő például az árjegyzék alapján beszerzett, szinte mesebeli törpéknek készült ici-pici köszörűkövet, vagy a kerekes vizimalmot, — arányai kicsinyben ugyanazok, mint amit mi e földön igazi emberek használunk — kereskedő eme ötletes termékeit, úgy azon a mesterkéeltség minden nyoma hangos kiáltásként ott van. Unalmas, élettelen azon minden részlet, a mi életünkhöz semmi köze annak, de azért megveszik sokan, — hallgatva a kereskedőre s nem a sziv s az ész intő szavára — és kívánják azután, hogy a növendéket érdekelje s mi több, hogy arról holmiféle kis művészettel meglátott naturalisztikus rajzot készítsen. Lehetetlen kívánság! Ennyire még a növendéknek nem volt ideje megromlani, az élethez s tárgyaihoz való természetes ragaszkodása tiltakozik ez ellen és nagyokat ásít rajzolás közben az ily kívánságra méltó feleletként. Nem a növendékben a hiba, hanem abban, ki nem tudja már magával a tárggyal felkelteni az érdeklődést — ami a való élet vonatkozása nélkül nem is lehet — ennek pedig természetes következménye volna, hogy a kivitel, a meglátási mód, már előre biztosítaná a kitűzött célt.

Miképen segíthetünk tehát magukon? Hogyan gyarapíthatjuk szertárunkat, hogy az olyanná legyen, hogy bátran elmondhassuk majd róla, hogy az az iskola kis muzeuma! *Az élet nyújtotta formák kis raktára, fejlődésének hű képe*, melyből mindig kiválaszthatjuk azt, ami az érdeklődést az érdelemmel együtt szorosán kiváltja. Lehet, hogy amit erről el fogok mondani, nagyon is egyéni véleményeim, de ezzel az a célom, hogy e gondolatok, mint eszmei felvillanások másokéval találkozzanak, vagy ellentétbe helyezkedjenek, végre is a kölcsönös megértés után — teljesen kifejlesztve — azok a megoldás felé közeledjenek.

Én már egyszer a temesvári gyűlésen csoportosítva ismerttettem a használati tárgyak körét, milyenségét, melyek a mi különleges céljainkat elősegítik. Azonban az csak elhangzott szó volt, mert a drezdai nemzetközi kiállításon látottak mennyire mást mutattak. Szinte félve forgattam ott néhány albumot, mely bűnként mutatta, hogy mennyire más az, mennyire nem hasonlít a tanszertárban lerakott egészséges gondolatokhoz. Ezek az albumok mutatták pedig be a magyar tanítóképzés új irányú színvonalát és különleges célját. Igaz, hogy ehhez sok szó férne még, — de erről máskor és más időben többen szólunk!

Visszatérve a használati tárgyakhoz, kérdezem, hogy mi érdeklí jobban az embert a közvetlen környezeténél, lakásánál, eszközeinél? Mindenütt érvényesülni kell ezeknél az ő alkotó megnyilatkozásának, mindenik darabnak magán kell hordania alkotójának gondolatát, amelyért készült s a célnak megfelelő formát adott annak, látszik azon leleményessége, kivitelbeli ügyessége a munkában, a díszítésben egyaránt. Szükség van itt az iskolában mindezekre a tulajdonságokra, — hisz az életre nevelünk, *mert a meglátás tanítása itt kezdődik, a meglátáson keresztül pedig a való életet akarjuk a hozzáfüződő nemes érzellemmel a maga igazságában megfigyeltetni.* Már ez is mutatja, hogy tárgyaink nem lehetnek — szerintem — tanszerkereskedőtől beszerzettek, hanem a gondos szemlélő által észrevett és jónak látott s megszerzett darabok.

Hisz az, kit a természet és az „élet“ szeretete vonz ki a szabadba, állandóan megfigyel mindent, annak izlése megtalálja, hogy mi volna a fejlődő léleknek alkalmas arra, hogy mit rajzoljon, mit nézzen meg behatóbban. Tehát, sétáinkban, utazásaink közben legyen kedves kötelező gondunk, hogy ami alkalmas a szépérezék s vele kapcsolatosan az izlés fejlesztésére és ennek kísérőjeként a nemesebb érzelm felkeltésére a rajzoláson, azaz a meglátáson s észrevevésén keresztül, — szerezzük vagy vegyük meg, mert csak így lesz értékes a rajzsztár, csak így felel meg annak a célnak, mely a tantervet oly értékessé teszi. Magától értetődő dolog, hogy ez nem lehet egy ember munkája, egy ember nemes fáradozása, részt kell ebben venni az egész testületnek, az iskola barátainak s végül a növendékeknek. A cél nagyszerűségén keresztül lelkesíteni kell a hozzánk közelállókat, úgy erősen hiszem, elérjük vállvetetten azt, hogy az iskolának muzeuma lesz a rajzsztár.

Ha a növendék, mint leendő tanító ilyen légkörben nő fel, látja a tervszerű gyűjtést, ő maga is szeretettel közreműködik abban és elhozza falujának tipikusan kedves használati tárgyait. Így költözik be lassan az élet a „kis muzeumba“, így látja maga mellett állandóan az otthonára emlékeztető képet, arra pedig mindenki jóleső érzéssel gondol. Ha ilyen érzésre alapítjuk a gyűjtési hajlamot, úgy az magától erősödni fog és majdan iskolájában hasonló szeretettel, ambícióval gyűjti össze a szükséges tárgyakat. Így azután megfigyeli környezetét, a mellette nyüzsgő, változatos életet, megszereti azt, beleéli magát és nem érzi idegennek erejét azon a helyen, hová a sors vezetőként jelölte ki. Már magában véve ez is értékes tényező, mert csak így tud igazi tanítója, nevelője lenni

annak a gyermekszeregnek, melyeknek lelke az ő lelkének nemeségén keresztül melegedik majd fel.

Ha az utasítást szeretettel forgatjuk, megtaláljuk e gondolatnak sorait, habár nem szóról-szóra, hanem a forgató egyéniségének megfelelő érzésben. Épen azért csak e kifejezésben a „használati tárgyak“ gyűjtő fogalma alatt vannak jelezve a fentebb elmondottak s ezért kell azon elmélkedni, melyek a nekünk legalkalmasabbak rajzoktatás és művészi nevelés szempontjából, hogy azokból úgy állíthassuk azt össze, hogy e kettőnek mindenben megfeleljünk. Nem könnyű munka, mert *formailag és tartalmilag* helyesnek kell lenni, hogy a *szemléletnek* és a *léleknek* megfelelhessünk. Ismerjük a rajz egész lefolyását, hogy az miképen megy végbe a lélekben, milyen nyomot hagy az ott, úgy formailag, valamint esztétikailag; tehát színben, formában, szerkezetben tökéletesnek kell lenni. Nem mindegy tehát, hogy kancsó legyen, hogy a használati tárgy fogalmának megfeleljünk, hogy az csak mint a szemléletű rajz céljainak feleljen meg, hanem amint látjuk, más célt is kell, hogy szolgáljon. Veszem nagy vonásokban azokat a megszivlelendő alaptulajdonságokat, melyek különben úgy is természetesnek tűnnek fel az első pillanatban, — csak később gondolkodni kell felette, hogy voltaképen mit tartunk mindenekelőtt szem előtt.

Legyen a tárgy színben, formában olyan, hogy azon tanulmányozni lehessen a *szükség és használhatóság tipikus tulajdonságait*. *A formát létrehozta a cél és használhatóság*. Ez pedig annál finomabb, minél közelebb álló az emberhez s minél nagyobb szüksége van arra; mert kezdetben ösztönszerűen később gondolkodva, tudatosan keresi, alakítja a legszebb formákat azokban a tárgyakban, mely állandóan körülötte van, szemlélése alatt áll s használja azokat. Használat közben pedig az adott eredeti színátalakul, megkopik, érdekességet kap, — patinája lesz — s mindent a kereskedésből vett tárgyakon nem találjuk meg, hanem helyette a nyers, egész kihívó, rikító színek légióját kapjuk. Az életből hozott tárgyak a színérzék fejlesztésére felette alkalmasak, mert a legkisebb részecskén is változatos színek kellemes sokasága van együtt egy nagy alaptónus színében. Elmélyedésre, folytonos figyelésre kényszerít az ilyen tárgy, míg a tanszerkereskedő egyszínű famodeljei unalmas, szintelen voltokkal érdeklődést nem tudnak kelteni s éppen azért többet rontanak, mint használnak. Ezeken soha meg nem tanítjuk a növendéket arra,

hogy színesen lásson, azaz hogy a valóságot a megfelelő maga színes igazságában lássa.

Már magából ebből a tényből is kitűnik, hogy mennyire fontos téma előtt állunk, érdemes efelett gondolkodnunk, mert a legnemesebb érzék egyikének fejlesztő eszközeiről van szó, melyen keresztül — a meglátáson, a látni tanuláson — fejlődik ki a természet szépségének észrevése és megszeretése. Én a magam részéről — a saját megfigyeléseim és a fentebbiek elmondása után — röviden azt jelenthetem ki, *hogy a rajzolni való tárgyak csakis régiek legyenek*, mert sokkal közelebb hozta hozzánk az idő, meglátszik rajta a használat nyoma, az élet szüksége. Legyen a szertárunkban minden, ami szép, amit a való élet nyújtott, amire az embernek hajdan szüksége volt, amit szeretett, gondozott, díszített s mi pedig most mint régiségeket — mint emlékeztetőt — becsüljük meg, beszéljen az a multról s így meg fogjuk azután érteni, hogy miként fejlődött ezen alapon ki a mai forma. Egésztse ki gyűjteményünket a jelen szükséglete, *de csakis már használt tárgyakkal*. Így a mult a jelennel szervesen, szemléltető módon kapcsolódik.

Mikor így együtt van már minden, látja a gyűjtő munkája eredményének kialakult nevelőhatását, tudja előre, hogy itt tanulhatjuk meg együttesen, hogyan fejlődött a mult emberének szükségletén a mai ember nagyobb kényelmének, gyorsabb életének szükséglete, hogy miként alakult mássá formailag, mint díszítményileg; tehát több célt is szolgálunk egyszerre, mi több olyan nevelési tényezőket mozgatunk ezzel, melyre eddig ügyet nem vetett senki. Érdemes ezzel foglalkozni, mert a mai rajzoktatás útján ez könnyen elérhető, ha a mondottakat szem előtt tartjuk s ezt mint mellék hasznot, mint utközben nyert fontos nevelési tényezőt kapjuk.

Ha pedig most arra gondolunk, hogy mennyivel olcsóbb e tárgyakkal beszerzése, úgy itt is nagy előnnyel állunk szemben; — igaz, hogy sok utánjárás szükséges míg megtaláljuk a megfelelőt és még sokkal több gondot igényel annak megválasztása; tehát csak kényelmi szempontból mondható ez hátrányosnak. Azonban az, ki lelkesedni tud a multért és erőt tud onnan meríteni, az a jövő útját — állandó fejlődését — annál jobban elő tudja készíteni. Ez a gyűjtő nem ismer fáradságot, előtte a cél lebeg, tudja lelkesíteni környezetét, meg tudja értetni e fontos nevelési tényezőt.

(Folytatása következik.)

Vizhányó Károly.

Egyesületi élet.

Jegyzőkönyv.

Felvétetett a Tanítóképző Intézeti Tanárok Országos Egyesületének 1914. évi április 4-én tartott rendes választmányi üléséről.

Jelen vannak Baló József dr. elnöklete alatt: Scherer Sándor kir. tanácsos, szakfelügyelő, Nagy László c. igazgató, Somogyi Géza, Margitai József nyug. igazgatók, Gömöri Sándor igazgató, Quint József, Málnai Mihály dr., Lőrinczy Jenő dr., Vizhányó Károly, Harmos Sándor dr., Répay Dániel, Fuchsné Eitner Milla.

1. *Elnök*: Megnyitja az értekezletet s felkéri főtitkárt jelentésének előadására.

2. *Főtitkár* jelenti a) a modori áll. tanítóképző indítványt terjesztett be az Egyesülethez, hogy a növendékek jellembeli, egyéni vonásainak megismerése s az egyöntetű képzés megítélése szempontjából a jövőben a kölcsönös hospitálás a *zene- és rajztanárokra* is kötelezőleg kiterjesztessék.

Scherer Sándor szakfelügyelő megjegyzi, hogy ezen kívánság megvalósulása már az egész vonalon folyamatban van.

Elnök. A választmány e nyilatkozatot tudomásul véve hozzájárul az indítványhoz s e tárgyban az elintézés formáinak eleget téve, felterjesztést intéz a nagyméltóságú Miniszter urhoz..

b) Kiss László kiskunfélegyházi tanító mint rendkívüli tag óhajt Egyesületünkbe belépni.

Örvendetes tudomásul szolgál.

c) A Nagy László Emlékkönyv pályázatra egy munka érkezett Egyesületünkhöz.

Nagy László jelenti, hogy az ő címére is egy pályamunka beküldetett. Az Egyesület átadja Nagy Lászlónak, mint a bírálóbizottság elnökének, a 2 pályamunkát áttekintés céljából s nevezett e tárgyban legközelebb jelentést tesz az Egyesületnek.

3. *Elnök* örömmel üdvözli *Scherer Sándor* és *Farkas Sándor* szakfelügyelőket kir. tanácsossá való kinevezésük alkalmából. Mindkettő érdemes munkása a tanítóképzés ügyének s ebbeli érdemeik elismerése s méltánylása bennünket s az egész státust őszinte megelégedéssel s örömmel tölt el. Scherer szakfelügyelő élénk érdeklődést tanúsít az együleti életünk iránt s gyűléseinken felszólalásaival mindig irányítólag hat. Azon meleg rokonérzéssel, amely

bennünket a két kitüntetett tanférőhöz fűz, kívánjuk, hogy még sokáig működhessenek az ügy iránt tanusított eddigi szeretettel.

Scherer Sándor hálásan megköszöni elnök üdvözlését. Ő ezen kitüntetést nem kizárólag a saját személyi vonatkozásban látja örvendetesnek, hanem mint az utat egyengető rendszeresített intézményt tartja megbecsülendőnek. A szakfelügyelői állás szervezése a jövő tanárságának magasabbra törő terveinek megvalósítására nyújt lehetőséget, ezért fogadja Scherer szakfelügyelő hálás örömmel elnök üdvözlését s biztosítja a választmányt, hogy ezentul is készséges jóindulattal fog az Egyesület munkásságában közreműködni.

4. Elnök felkéri *Gömöri Sándor* igazgatót: „Az igazgatói értekezletek” címen előadásának megtartására. (Közlönyünk mai számában olvasható.)

Felolvasó behatóan ismerteti ez intézmény célját és szervezetét Németországon. Ezután rátér a mi viszonyainkra és kifejti, miért volna nekünk is szükségünk az igazgatói értekezletekre. A középiskolai igazgatói konferenciák analogiájára két évenként, két napra az összes áll. és felekezeti tanítóképző intézeti igazgatóknak is össze kellene jönniök a hatáskörükbe tartozó tanulmányi, nevelési és administratív ügyeik megbeszélése, tökéletesítése és egyöntetűvé tételére. A tanácskozásokon résztvevő igazgatóknak költségeik megtérítésére fejenként 50 K volna kiutalványozandó. Előadó kéri a választmányt, hogy az igazgatói értekezletek megvalósítására tegyen lépéseket a magas miniszteriumnál.

Elnök üdvözli *Gömöri Sándort* ezen friss vidéki szellemmel telt előadásért s különösen a szakfelügyelet kiterjesztésére vonatkozó javaslatát tartja értékesnek. A tárgyat a közgyűlés elé vitelre ajánlja s az eszmecserét megindítja.

Somogyi Géza igazgató. Tanítóképzésünk a multakhoz képest határozott haladást jelent. Ő egész pályája alatt az igazgatói függetlenségnek elszánt harcosa volt s reméli, hogy az előadás folyamán elhangzott kívánságok a szakfelügyelet továbbfejlesztésére vonatkozólag közelebb hoznak bennünket a tanítóképzésről alkotott ideálhoz. Végül üdvözli *Gömörit* ezen felolvasása alkalmából.

Nagy László c. igazgató. Az elhangzott megokolásban vannak égető kérdések pl. az ifjúság nevelése s különösen az internátusi nevelés, ez halasztást nem tűr. Ezen kérdések tárgyalását óhajtja *Nagy László* az igazgatói értekezleteken biztosítani.

Quint József nagy élvezettel hallgatta előadó szavait s az előadást, mint az e tárgyra vonatkozó vitára kítűzött gerincet

alkalmasnak tartja, azonban részleteiben nem mindenben ért egyet az előadóval. Quint ezen intézményt, mint egy alulról, a tanítóképzés hiányaiból fakadó szükségszerű önszervezetet akarja látni, nem pedig mint a miniszterium s a szakfelügyelet eszközt. Ezen értekezleteken az igazgató csak képviselője a vezetése alatt álló intézet tantestületének, amelynek önállóságát, függetlenségét meg kell óvnia. Továbbá az egyöntetűsége való törekvés könnyen veszélyeztetheti az intézetek egyéniségének kidomborodását. Vitassák meg a jó tanítóképzés feltételeit s az elméleti kérdéseket vezessék le a tudomány által felállított tételekből, amelyek az igazgatók praxisából levont tanulságokkal megvalósítják tanítóképzésünk ideálját. Quint azonban ezen törekvéseket csak az Egyesület kereteiben tartja megvalósíthatóknak, a külön tartott igazgatói értekezletek csak gyengíteni fogják az Egyesület erejét, amelyet ettől meg kell óvni.

Elnök. Az előadás s ezen felszólalás közt felmerülő ellentétek csak látszólagosak. Mi sem a felsőbb hatósággal ujjat huzni, sem az Egyesület erejét elvenni nem akarjuk. A magyar tanítóképzésnek ugyan egységesnek kell lenni, de ez nem ellenkezik az egyes képzők egyéni fejlődésével. Az igazgatók saját hatáskörükbe tartozó dolgok megbeszélésére az Egyesület kebelében is találkozhatnak, a szakfelügyelet pedig adjon irányítást az adminisztrálásban, ilyképen az igazgatói értekezletek nem lesznek eszközei a szakfelügyeletnek. Az igazgatók esetről-esetre megállapíthatják azon kérdéseket, amelyeket az igazgatói értekezlet elé akarnak vinni.

Répay Dániel örvend, hogy Gömöri Sándor előadását hallhatta, azonban meggyőződése szerint a tanítóképzés kereteiben igazgatói értekezletekre még annyi szükség sincs, mint a középiskolákban, sőt ott sem látott eddig még semmiféle számbavehető eredményt. Az igazgatónak, akinek saját intézetének érdekeit kell képviselnie, a tanári kar kizárásával semmi megbeszélni valója nem lehet. Egyesületünk a tanítóképzés összes kérdéseit felöleli, ennél fogva jelenjenek meg az igazgatók ezen kérdések képviseletében pontosan az Egyesület választmányi gyűlésein és tanácskozzanak ott, mert *külön igazgatói értekezletekre jelenleg semmi szükség nincs.*

Málnai Mihály nem látja az igazgatói értekezletekkel az intézetek egyéniségét veszélyeztetve, amennyiben ezen megbeszélések az igazgatók *speciális munkakörére* vonatkoznak, tehát ott csakis az igazgatókat érdeklődő *szakkérdések* kerülnének tárgyalás alá,

amely értekezleteket esetleg a közgyűléssel egyidejűleg is meg lehetne tartani.

Elnök megjegyzi, hogy a közgyűlés munkaprogramjának keretében az igazgatói megbeszélések nem vehetők fel, mert a közgyűlés munkaterve úgy is rendesen túl van terhelve.

Quint ebben nem lát akadályt s óhajtja, hogy a tanárság a maga egyéniségének ideálját is elvihesse a közgyűlés elé.

Répay Dániel csak az elhangzottak figyelembe vételével, s amennyiben az igazgatói értekezleteknek kizárólagos célja az igazgatók munkakörével való foglalkozás lenne, járul felolvasó javaslataihoz.

Gömöri Sándor a felszólalásokra válaszolva kiemeli, hogy az igazgatói értekezlet nem zárja ki az egyes intézetek egyéniségének érvényesülését. Az egyéniséget semmiféle intézmény nem nyomhatja el, mindenütt kidomborodik, ahol ezt nem tapasztalják, ott ezen körülményt az egyéniségek hiányában kell keresnünk. Az egyéniségeket nem a szabályrendeletek teremtik, hanem az ügy iránt való teljes odaadás, amely aztán szuggerálólólag hat a munkatársakra is. Legyenek erős egyéniségek személyenkint s intézetenként, de ez nem tartozik jelen előadás keretébe; mi itt a módokat keressük, amelyekkel az összes intézeteket belevonhatjuk az általános haladásba, ami nem zárja ki az individualitás érvényesülését. Az igazgatói értekezletekbe azért tartja szükségesnek a szakfelügyelőség belevonását, mert a szakfelügyelőknek hospitálásaik alkalmával alkalmuk van különféle munkát látni, ami jót egyik helyen tapasztalnak, arra majd ráirányítják más igazgatók figyelmét s viszont, ahol oly viszonyokat észlelnek, melyek a kívánt nívón alól maradtak, ott majd javítani igyekeznek. Végül pedig még egyszer hangsúlyozza, hogy az igazgatói értekezleteken megjelenő igazgatók elsősorban saját intézetük érdekeit képviselik, így tehát minden intézet egyénileg érvényesül s ott ahol erős, kiváló egyéniségek munkálkodnak, azok majd serkentőleg hatnak a többi képzőintézetre is. Végül az igazgatók önkéntes egyesülésére azért nem bizná az igazgatói értekezletek keletkezését, mivel így igen kérdéses, vajjon bele lehetne-e azokba vonnia a felekezeti intézetek igazgatóinak a többségét is. Ha tehát azt akarjuk, hogy ezek az értekezletek valóban az egész hazai tanítóképzők harmonikus munkáját és a haladást előmozdítsák, hivatalos szervvé kellene azokat tenni a szakfelügyelet mellé.

Elnök határozati javaslatban kimondja, hogy *Gömöri Sándor*

„Az igazgatói értekezletek“ című felolvasása közgyűlésünk egyik programpontjává kitűzessék. A részletekbe a választmány egyelőre nem hatol, ezt még korainak tartja, a részletkérdések megállapítása adassék ki majd annak idején az Egyesület kebeléből alakítandó bizottságnak. A nagy elvek maradjanak meg a maguk egészében, a szervezet későbbre marad. Együttal tanácsolja az előadónak a felszólalások figyelembe vételét. Saját részéről különösen kiemelendőnek tartja a szakfelügyelet bevonását az igazgatói értekezletekbe, továbbá a tanítóképző intézetek egységes organizálását, az individualitás megvédése mellett.

Több tárgy nem lévén, a gyűlés véget ért.

Dr. Baló József
elnök.

K. m. f.

Jegyezte:
Fuchsné Eitner Milla.

Vegyesek.

III. Egyetemes Tanügyi Kongresszus és Oktató Szövetség. A múlt őszi III. Orsz. Középiszkolai tanárkongresszus egy 7 tagú bizottságot küldött ki azzal az utasítással, hogy lépjen érintkezésbe a tanügyi egyesületekkel, nem lehetne-e a köznevelés szolgálatában álló összes tényezőket a közös és egységes nemzeti kulturmunka érdekében egymáshoz közelebb hozni. Az előkészítő bizottság annyira haladt munkájával, hogy április 26-án már 15 tanügyi egyesület kiküldöttjeivel közös tanácskozást is tartott. A szervezés munkájának megindítása érdekében tartott eme tanácskozáson egyesületünk részéről Quint József főtitkár, dr. Novy Ferenc pénztáros és Dékány Mihály szerkesztő jelentek meg.

A tanácskozás vezetője s előadója dr. Nádai Pál volt és beható tanácskozás után az egybegyűltek kimondották a *III. egyetemes tanügyi kongresszusnak* a szükségességét, s annak előkészítésére az országos középiszkolai kongresszus által kiküldött 7-es bizottságot kiegészítették a tanügyi egyesületek képviselőivel. Amikor az előkészítő bizottság munkálata annyira előhalad, hogy a III. Tanügyi Kongresszus közvetlen előkészítésének az ideje elérkezik, az előkészítő bizottság 100 tagú végrehajtó bizottságot hív össze, amelyben arányosan lesznek képviselve az egyes iskola-típusok, illetőleg egyesületek.

Az *Oktató Szövetség* a kérdésben úgy határozott, hogy óhajtja annak a létrejöttét, de a megalakulás előkészítése a III. Tanügyi Kongresszusnak lesz a feladata, illetőleg egyik pontja.

Behatóan tárgyalta végül az értekezlet az agitáció kérdését is s határozatilag kimondotta, hogy a függetlenség megóvása szempontjából a költségek fedezésére semmiféle idegen segítséget sem óhajt igénybe venni. Az első időben felmerülő költségek előlegezését az Orsz. Polgáriskolai Egyesület ajánlotta fel.

Kitüntetések. A király a Szent Ferencrendi nővérek nagyszzebeni tan- és nevelőintézetének ötven éves fennállása alkalmából ez intézet körül szerzett érdemeik elismeréséül: Bilinszky Lajos dr. szentszéki tanácsosnak, az intézet igazgatójának a Ferenc József-rend lovagkeresztjét és Liebl Mária Milburgának, az apácázárda főnöknőjének, valamint Wollmann Elma pozsonyi állami tanítóképző-intézeti igazgatónőnek, a nőnevelés terén szerzett kiváló érdemeik elismeréséül a II. osztályu Erzsébetrendet adományozta.

Halálozások. Butean János a nagyváradi m. kir. gör. kath. tanítóképző-intézet igazgatója működésének 43-ik, életének 67-ik évében, április hó 24-én elhunyt. Az elhunytnak földi maradványait április hó 26-án d. e. 11 órakor helyezték örök nyugalomra Belényesen. — *Dr. Scherer Sándor* egyetemi tanársegéd az I. számú női klinikán, folyó évi május hó 12-én hajnali 2 órakor 31 éves korában Budapesten meghalt. Az elhunytban Scherer Sándor kir. tanácsos, tanítóképzőintézeti szakfelügyelő fiát gyászolja, kit a sors csapása rövid pár hónap alatt másodszor sujt ily keményen. A folyó hó 13-án d. u. 3 órakor történt beszentelésén megjelentek a budapesti tudományegyetem orvosi fakultásának a tanárai, tanársegédei és orvostanhallgatói, nemkülönb a tanítóképzőintézeti kir. szakfelügyelőség és a tanítóképzőintézeti tanárok nagy számban.

Pályázat. A budapesti m. kir. állami Erzsébet Nőiskola felsőbb leányiskolájánál elhalálozás folytán megüresedett zenesegeđtanító(uő)j állásra pályázat hirdettetik.

Ez az állás a XI. fizetési osztállyal járó illetményekkel van egybekötte, de a kinevezett fokozatosan a VIII. fizetési osztályig léphet elő.

Pályázhatnak okleveles tanítóképzőintézeti zenetanárok, továbbá zeneakadémiát végzett tanárok.

A vallás- és közoktatási m. kir. miniszterhez címzett és kellően felszerelt (születési anyakönyvi kivonat, minden rendű tanulmányi és szolgálati bizonyítványok, családi értesítő stb.) pályázati kérvények a budapesti állami Erzsébet Nőiskola igazgatójához küldendők azon állami tanügyi hatóság útján, melynek hatáskörében a pályázó ezidőszerint működik vagy tartózkodik.

Pályázati határidő: folyó évi június hó 1.

Pályázati hirdetmény. A budapesti áll. Erzsébet nőiskola felsőbb leányiskolájának nyugdíjazás folytán megüresedett rajztanári állására ezennel pályázat hirdettetik.

Az állással a X. fizetési osztálynak megfelelő illetmények élvezete van egybekötte, de a kinevezett fokozatosan a VIII. fizetési osztályig léphet elő.

Pályázhatnak okleveles középiskolai rajztanárnők.

A szabályszerűen felszerelt (születési anyak. kivonat, családi értesítő tanulmányi és szolgálati bizonyítványok) és a vallás- és közokt. m. kir. miniszterhez címzett pályázati kérvények az Erzsébet nőiskola igazgatóságához küldendők azon állami tanügyi hatóság útján, melynek területén a pályázó működik vagy tartózkodik.

Pályázati határidő f. évi június hó 1. napja.

Harmonium, hegedű

és a többi hangszereket általánosan elismerve a legjobban szállít

Magyarország legnagyobb hangszergyára.

Stowasser

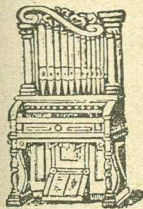
császári és királyi udvari szállító, a magyar királyi zeneakadémia, a budapesti színházak és a hadsereg szállítója, a „Rákóczi tárogató“ feltalálója.

Budapest, II. Lánchíd-utca 5. szám. Gyár: Öntőház-utca 3. szám.

Régi hangszerek javítása, vétele és becserélése.

Árjegyzék minden hangszerről külön küldetik.

◆ AMERIKAI COTTAGE-SZIVÓLÉGRENDszerŰ
 ◆ HARMÓNiumOKAT ◆ VALAMINT EURÓPAI
 RENDSZER SZERINT LEGOLCSÓBBAN SZÁLLIT
 PAJKR REZSŐ ÉS TÁRSA BUDAPEST,
 X. DELEJ-UTCA 25. (TISZTVISELŐTELEP.)

Készpénz fizetésnél bérmentes szállítás az utolsó vasúti állomásig.
 PEDÁLOS HARMÓNiumOK mindkét rendszer szerint és minden nagyságban, pontos orgonaméretekkel templomok, szemináriumok részére s mint gyakorló orgonák. Árjegyzék ingyen és bérmentve! Öt évi jótállás! Lelkészeknek és tanítóknak külön százalékgengedmény! Részletfizetésre is. Elismert kitűnő árak! Kérjen árjegyzéket pianók és pianínókról.

MAGYAR LÁNYOK

KÉPES HETILAP FIATAL LEÁNYOK SZÁMÁRA. SZERKESZTI TUTSEK ANNA

ELŐFIZETÉSI ÁRA EGY NEGYEDÉVRE 3 KORONA
 MUTATVÁNSZÁMOT KIVÁNATRA INGYEN KÜLD A
 KIADÓHIVATAL BUDAPEST, VI. ANDRÁSSY-UT 16

A vonatok indulása Budapest keleti p.-u.-ról.

Dél előtt

Érvényes 1914. május hó 1-től.

Délután

vonat- szám	óra perc	vonat neme	hová	vonat- szám	óra perc	vonat neme	hová
912	12 ⁰⁵	Szv.	Belgrad, Sofia, Saloniki	914	12 20	Szv.	Ujvidék, Sarajevo
310	5 40	"	Hatvan	314	12 30	"	Hatvan
8	6 10	"	Wien, Graz, Sopron	10	12 30	"	Szombathely, Wien
302	6 25	Gyv.	Ruttka, Berlin	1008	12 45	"	Fiume, Róma, Osijek
1110	6 30	Szv.	Balatonfüred, Tapolca	240 ³⁾	1 00	"	Bicske
1502	6 45	Gyv.	Kassa, Csorba, Bártfa	1504	1 20	Gyv.	Kassa, Poprád-Felka
906	6 50	"	Ujvidék, Sarajevo	316	1 25	Szv.	Gödöllő
1512	6 55	Szv.	Kassa, Csorba	612	1 35	"	Arad, Bukarest
2	7 00	Gyv.	Wien	1304	1 40	Gyv.	Fehring, Graz, Sopron
602	7 05	"	Arad, Brassó	404	2 00	"	Sátoraljuhely, Lemberg, Kassa
1002	7 10	"	Fiume, Torino, Róma, Pécs, Vinkovceze	4	2 05	"	Wien, Paris
1302	7 20	"	Fehring, Graz, Triest	604	2 10	"	Arad, Bukarest
402	7 25	"	Stryj, Przemysl, Lembg	916	2 15	Szv.	Kiskőrös
312	7 30	Szv.	Gödöllő	304	2 20	Gyv.	Ruttka, Berlin
908	7 45	"	Belgrad, Sofia	318	2 25	Szv.	Hatvan
608	7 50	"	Arad, Brassó, Bukarest	320	2 30	"	Pécel
1102 ¹⁾	8 05	Gyv.	Balatonfüred, Tapolca	26	2 30	"	Bicske
406	8 10	Szv.	Munkács, Lawoczne	518	2 40	"	Szolnok
512	8 20	"	Kolozsvár, Brassó	1202	2 45	Gyv.	Szabadka, Sarajevo
1906	8 25	"	Osijek, Bród	1902	2 55	"	Tapolca, Pécs, Osijek
306	8 35	"	Ruttka, Berlin	904	3 20	"	Belgrád, Konstantináp.
2a	8 50	Gyv.	Győr Wien Fehring Graz	520 ³⁾	3 25	Szv.	Nagykátá
1706	8 55	Szv.	Msziget, Stanisla	1016	3 30	"	Paks
22	9 30	"	Bicske	410a	4 25	"	Hatvan
1508 ¹⁾	9 35	Gyv.	Kassa, Poprád-Felka	18	4 30	"	Komárom
918	10 00	Szv.	Kunszentmiklós-Tass	606	5 00	Gyv.	Arad, Bukarest, Msziget
1112	10 45	"	Balatonfüred, Tapolca	6	5 10	"	Győr, Sopron, Szombathely, Wien
516	11 40	"	Nagykátá	410	5 10	Szv.	Lawoczne, Lemberg
24	11 55	"	Bicske	324	5 20	"	Gödöllő
314 ²⁾	12 00	"	Gödöllő	522 ⁴⁾	5 40	"	Nagykátá, Szolnok
				308	5 55	"	Ruttka, Berlin
				514	6 15	"	Kolozsvár, Brassó
				326	6 25	"	Pécel
				28	6 30	"	Bicske
				328	6 40	"	Hatvan
				1004	6 45	Gyv.	Fiume, Róma, Nápoly
				920	7 05	Szv.	Kunszentmiklós-Tass
				524 ⁴⁾	7 10	"	Nagykátá, Szolnok
				16	7 20	"	Győr
				332	7 30	"	Gödöllő
				1708	7 45	"	Msziget, Stanisla
				1006	7 50	Gyv.	Fiume, Nizza, Cannes
				1514	8 00	Szv.	Kassa, Csorba, Bártfa
				910	8 05	"	Belgrád, Sarajevo
				526 ⁴⁾	8 30	"	Nagykátá, Szolnok
				1908	8 40	"	Pécs, Bród
				334	8 40	"	Gödöllő
				1308	9 15	"	Győr, Graz
				610	9 30	"	Arad, Brassó
				1506	10 00	Gyv.	Kassa, Csorba, Bártfa
				408	10 05	Szv.	Kassa, Csorba, Lemberg
				1010	10 25	"	Fiume, Tapolca
				12	10 55	"	Szombathely, Wien
				338	11 05	Vv.	Ruttka, Poprád-Felka
				614	11 25	Szv.	Arad, Debreczen
				422	11 35	Vv.	Miskolc, Kassa
				14a	11 55	Szv.	Bicske
Délután.							
330 ⁵⁾	7 00	Szv.	Gödöllő				

A vonatok indulása
Budapest-Józsefvárosról.

Délután.

330⁵⁾ 7 00 Svz. Gödöllő